

ERDÉLY

HONISMERTETŐ LAP

AZ „ERDÉLY NÉPEI“ és „A MI FÜRDŐINK“

CZIMŰ ÖNÁLLÓ MELLÉKLETEKKEL.

*

SZERKESZTETTE:

RADNÓTI DEZSŐ,

AZ ERDÉLYI KÁRPÁT-EGYESÜLET FŐTITKÁRA.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

*

KIADJA :

AZ ERDÉLYI KÁRPÁT-EGYESÜLET

1899

VIII. évfolyam. 64 képpel.

KOLOZSVÁRT,

NY. GGMÉOS FERENCZ LYCEUM-NYOMDÁJÁBAN.

1899

TARTALOM.

108129

„Erdély.”

V Könyvesház

I. Nagyobb cikkelek.

<i>Binder Laura.</i>	
A székelyek földjén — — — —	47—50
<i>Czirbusz Géza dr.</i>	
A Meleg-Szamos forrásai — — —	30—35
<i>Csulak Lajos</i>	
A »Kincsács« romjainál — — —	31—36
<i>e. s.</i>	
Hegymászás (Tárca) — — — —	70—73
<i>Farkasházy Zsigmond dr.</i>	
Szászok szélmalomharcza — — —	45—46
Egy hang a „Rauchfanglochwelt”-ből	77—79
<i>Haugay Oktáv</i>	
Melegszamos forrásai — — — —	4—6
<i>Harmath Jenő</i>	
A runki szoros — — — — —	83—84
<i>Hoffmann Géza.</i>	
A közet nemének befolyása a vidék szépségére — — — — —	22—24
<i>Kelemen Lajos</i>	
A Mezőség széléről — — — — —	51—59
<i>Máté Fozsef.</i>	
Az E. K. E. és a székelyek — — —	69—70
<i>Merza Gyula.</i>	
Feilitzsch Ártur báró (Arczképpel) —	1—4
Az idegen forgalom emelése. — — —	17—22
<i>Nagy Albert.</i>	
Havasí utunk — — — — —	59—60
<i>K. Nagy Sándor.</i>	
Földalatti paloták Biharmegyében —	75—76
<i>Ifj. Nemes Ödön.</i>	
A Mezőség széléről. — — — — —	4—84
<i>Rácz Miklós.</i>	
Régi írók Erdélyről és népeiről — —	24—27
<i>Radnótiné Hrabovszky Irén.</i>	
En vagyok az örökkévaló erő (Tárca)	18—19
<i>Szinte Gábor</i>	
Petrozsény vidéke. — — — — —	7—11
<i>Ifj. Téglás Gábor.</i>	
A szászsebesi havasok között (Uti jegyzetek) — — — — —	27—28
<i>Vincze Ferencz</i>	
Kalotaszeg — — — — —	79—82
<i>Weisz Elza.</i>	
Kirándulás Hunyadvármegyébe. — —	28—40
<i>Névtelenül.</i>	
Szilágyvármegye természeti szépségeiről	71—75
Nagyszébeni osztálymérnökség vonalai.	82—83

II Különfélék

Védőnk üdvözlése — — — — —	13
Tisztelgés a kereskedelmi miniszternél —	13
Darányi Ignác üdvözlése — — — — —	13
Merza Lajos kitüntetése — — — — —	13—14
A Meleg-Szamos forrásai — — — — —	14
Erzsébet királyné emléke — — — — —	36
Lebontott régi házak (Kelemen Lajos.) —	85

III. Kirándulások

Detonátai kirándulás. — — — — —	43
Menedékház felavatás — — — — —	43
Az E. K. E. a Petőfi-ünnepen — — — —	43—44
Kirándulás Maros-Ujvárra — — — — —	67
A rekiczeli menedékház felavatása — —	66—67
Osztálykirándulás a Kecskékőhöz — — —	88

IV. Diákturistáskodás.

Lányok tanulmányuton — — — — —	44
--------------------------------	----

A dán turista-egyesület évkönyve. (Merza Gyula) — — — — —	16
Turista irodalmi pályázat — — — — —	36
Magyarország barlangjairól (Merza Gyula) —	36—37
„Az elfáradás és testgyakorlás,” (Radnótiné H. Irén.) — — — — —	37
„Háromszékvármegye” (Radnótiné H. Irén) —	67—68
„Világszép Erdély” — — — — —	68
„Erdélyi utikalauz” — — — — —	11—12, 68

VI. Menedékházak, utak.

A műszaki bizottság ülése — — — — —	15
A műszaki bizottság ülése — — — — —	37—38
Körihatározatok tárgyalásában — — — —	38—39
A menedékházak tervei — — — — —	39
Bükki útjelzések — — — — —	39
A műszaki bizottság ülése — — — — —	65—66
Az E. K. E. útjelzései — — — — —	97
A műszaki bizottság ülése — — — — —	86

VII. Növényvilág.

Havasí növények a kolozsvári növénykertben (Walz Lajos.) — — — — —	14—15
--	-------

VIII. Külföldi hírek

A svájci szálok — — — — —	68
Havasí gyermektábor — — — — —	68
A hallei nők és a turisták — — — — —	68
A levegő mikrobái — — — — —	68
Fejedelmi hagyomány turisták között —	68
Tirol a párisi világkiállításon — — — —	68
Alpesi fényképgyűjtemény — — — — —	68
A hógörgeteg veszélyei (Merza Gyula.) —	86

IX. Egyesületi élet.

Választmányi gyűlés 1899. f. br. 19. é. i. —	15—16
Választmányi gyűlés máj. 11-én — — — —	39
Erzsébet-lőő — — — — —	41
Üdvözlés — — — — —	41
Találmányút — — — — —	41—42
Turista-egyesület (Képpel) — — — — —	42
Turista szállók — — — — —	42—43
Képes levelezőlapok — — — — —	43
Az E. K. E. közgyűlése — — — — —	61—64
Tisztelgés az új elnöknek — — — — —	64
Választmányi gyűlés szept. 15-én — — —	64
Új alapító — — — — —	67
Erdélyi képviselet — — — — —	67
Stereoskop a párisi kiállításon — — — —	67

X. Az osztályok köréből.

A kolozsvári osztály gyűlése — — — —	39—40
A torda-arany svármegyei osztály gyűlése —	40
Szolnok-Dobokavármegyei osztály — — —	41
A torda-arany svármegyei osztály közgyűlése — — — — —	64—65
Alsófehérmegyei osztály közgyűlése — —	86—87

XI. Testvéregyesületek.

A magyar Tanítók Turista-Egyesülete —	16
---------------------------------------	----

»Erdély Népei.«

Az »Erdély« néprajzi melléklete.

I. Nagyobb cikkek

<i>Boér Miklós.</i>	
A szilágyság népei 3. I-II	25-28, 53-55
<i>Herrmann Antal dr.</i>	
A néprajzi gyűjtésről	67
<i>Hogyer Antal</i>	
„A kicsi kigyó, macska és a féreg“ (Hétfalusi csángó népmese. (Tárca))	18-22
<i>Merza Gyula</i>	
A Kárpát-muzeumi gyűjtés gyakorlati szempontból	18-21
A külföldi néprajzi muzeumokról	49-53
<i>Németh Sándor</i>	
A kolozsvári hóstátiak	23-25
A kolozsvári hóstátiak lakodalmi szokásai	56-57
<i>Téglás István</i>	
Vándor cigányok kincse	21-23

II. Néprajzi tarkaságok.

<i>Kovács Géza</i>	
A hajnalozás és czégerlövés a Nyárad mentén	28-29
<i>Szűcs Lajos dr.</i>	
Muzeum a válogházban	26
<i>Békassy Károly dr.</i>	
Brandenburgi Katali diszszoknyája	57
<i>Gáspár Ármán.</i>	
Az arany kotló mondája	58

III. Néprajzi hírek.

Herrmann Ottó az E. K. E.-nél	30
Fonográf a kolozsvári tanítóképzőben	30-31
Csángó-szöttek Londonban	31
A kolozsvári képirók czéhe	31
Az erdélyi muzeum régiségtára	31
Magyar néprajzi-társaság	31
Műkedvelői előadás a Kárpát-Muzeum javára	31
Az orientálisták	31
Tiszteletés	11
A Mátyás-ház a városi közgyűlésen	11
Az E. K. E. néprajzi előadása	11
Az Erdélyi Muzeum-Egylet néprajzi felolvasó ülése	11
Az erdélyi néprajzi muzeum és a tanítók	11-12
Székely népmesék és mondák	59
Gróf Kuun Géza	59
Az oláh kormány	59
A hunyadvármegyei régészeti társulat	59
A kalotaszegi varrottas	59
Erdély a párizsi kiállításon	59
<i>Posta Béla</i>	31
<i>Torma Zsófia</i>	31
Csángó népdalok	31
Német tudós Erdélyben	31
Boszorkány Korondon	31
Az erdélyi százszok eredetéről	31
Az erdélyi oláh közműve ödési egyesület	31
A Mátyás-ház ügye	9-10, 32-33, 59-90
A Mátyás ház restaurálása	33

IV. Bizottsági ügyek.

Néprajzi előadónk kitüntetése	1
Felhívás a Kárpát-Muzeum érdekében	1-3
Tájékoztató a néprajzi gyűjtés főbb tárgyai dolgában	3-4
Az Erdélyi Kárpát-Muzeum háza.	4-6

Feltesztésünk a védőhöz

a) A védőség elfogadása iránt.	
b) A védő válasza	
c) A védőnek felhívásunkat megküldjük	7-8
Körlevelek a Kárpát-Muzeum ügyében	
a) A hazai lapok szerkesztősejéhez.	
b) A vármegyei törvényhatóságokhoz	
c) Az iskolaigazgatóságokhoz	8-9
A Mátyás-ház ügye a városi közgyűlésen	9-10
A néprajzi bizottság ülése 1898 nov. 20-án	12-13
A néprajzi bizottság gyűlése nov. 29-én	13
A kiállítási bizottság ülése 1898 decz. 5-én	13
» » » decz. 13-án	13-14
» » » 1899 jan. 3-án	14-15
» » » jan. 17-én	15
» » » jan. 21-én	15
» » » jan. 24-én	15
» » » febr. 7-én	15-16
» » » febr. 14-én	16
» » » febr. 21-én	16
» » » febr. 28-án	16
» » » febr. 28-án	33
» » » márcz. 7-én	33-34
» » » márcz. 22-én	34
» » » márcz. 28-án	34
» » » ápril. 18-án	34-35
» » » ápril. 25-én	35
» » » máj. 3-án	35-36
» » » máj. 9-én	36
» » » máj. 30-án	36
» » » jun. 13-án	36
» » » jul. 6-án	36
A néprajzi osztály közgyűlése	60

V. Néprajzi előadások.

Kalotaszegi matiné	29-30
Néprajzi előadások B. Hunyadon	30
» » » Tordán	30
Az alföldi tanító etnikus misziójáról	30
Néprajzi előadás a kolozsmegyei tanítótestület gyűlésén	30
Néprajzi érdeklő előadások a kolozsvári egyetemen	30

VI. Néprajzi irodalom.

Székely oklevéltár	30
„Az álomfejtésről“ (Irta: Dr. Veisányi György)	30
„A magyar nemzet pusztulása az oláhosítás miatt“ (Irta: Király Péter)	30

A mi fürdőink.

Az »Erdély« fürdőügyi melléklete.

I. Nagyobb cikkek.

<i>Czirbusz Géza dr.</i>	
Zálnok	7-10
<i>Fialka Gusztáv dr.</i>	
Koronai gyógyítófürdő	29-30
<i>Hankó Vilmos dr.</i>	
Kászonfürdő. (Képekkel)	13-15
Az ásványvizek összetételének ingadozása	21-23
Keresztényszigeti fürdő	27
<i>Keten Albert dr.</i>	
Bálványos-fürdő	28
<i>Lass Samu dr.</i>	
Az Ünökő lábánál	44-46

<i>Lengyel Béla</i> dr.	
A szovátai Jlyés (Medve)-tó. — — —	10—13
<i>Oelhafer H. G.</i>	
Néhány chemiai és technikai megfigyelés ásványvíz forrásoknál és fürdőknel	42—44
Vitás kérdés a savanyúvíz ipai terén	46
<i>Radnóti Dezső</i>	
Ásványvizeink a külföldi piaczkon	23—22
<i>Szilvássy János</i> dr.	
Borszék (képekkel) — — — —	3—7
<i>Tompa János</i> dr.	
Ujabb nézetek és ásványvizek gyógyító hatásáról — — — — —	1—3
A tiszta víz, annak mérgező hatása és előfordulása a természetben —	37—49
<i>Vámosy Zoltán</i> dr.	
Tusnád fürdő hajdan és most —	25—22
*	
Székelyföldi fürdők ásványvízkereskedése —	15—17
Régi magyar-fürdők (Tárca) — —	38—42

II. Szakosztályi ügyek.

A bálneológiai osztály ülése 1898. decz. 23. án	19
A báln. szakosztály ülése 1899. jan. 31.-én —	19—20
A báln. osztály ülése április 26.-án — —	35—36
A báln. szakosztály ülése június 30.-án — —	36

III. Fürdői hírek.

A büdöspataki fürdő fejlődése — — —	18
Haladó fürdők — — — — —	18
A bükszádi üveggyár megszűnt — — —	18
Haszonbérbe adó fürdők és ásványvíztelepek —	18
Fürdők és fürdő orvosok Ausztriában — —	18
Fürdőbiztosok levelezésének portómentessége	18
Egy székely fürdő hanyatlása — — — —	18—19
Védőnk, mint fürdő tulajdonos — — — —	30
Élhetetlenség — — — — —	30
A kolozsi sósfürdő kibővítése — — — —	30—31
Málnás-fürdő — — — — —	31
Köszvényesek szanatóriuma — — — — —	31
A haladó Előpatak — — — — —	31
Bérbeadó fürdő — — — — —	31
Személyi hírek — — — — —	31
Az erdélyi fürdők a párisi világkiállításon	47—48
Borszék haszonbérbe adása — — — — —	48
A sósfürdőkben és tengeri fürdőkben álló gyer- mekszanatóriumok — — — — —	48
A fürdő-törvény — — — — —	17—18
A büdöspataki fürdővizek kémiai összetétele	30
Priessnitz Vincze jubileuma — — — — —	47
A Priessnitz-ünnep — — — — —	47
A Priessnitz magyar előzője — — — — —	47

IV. Ásványvíz-ügy.

Ásványvizek szállítása — — — — —	20
Homoródi ásványvíz — — — — —	20
A bodoki »Matild« forrás vize a gieshübl helyett	20
Vasuti szállítási díjak mérséklése — — —	31
Vármegyék a hazai ásványvizek érdekében	31—33
Maros-Vásárhely ásványvíz adója — — —	33—34

Ásványvizeink terjesztése — — — — —	34—35
Az ásványvizek Angolországban — — —	35
Beltügyminiszteri rendelet — — — — —	48
A korondi »Erzsébet« forrás vasas- sós sava- nyuvizének kémiai összetétele — — —	48

V. Fürdő irodalom.

Német könyv az erdélyi fürdőkről — — —	48
--	----

Képeink.

I. »Erdély.«

Feilitzsch Ártur báró — — — — —	1
Zsilvölgyi parasztház. <i>Szinte</i> G. felvétele — —	5
Lupény. <i>Szinte</i> Gábor felvétele — — —	7
Lóvásár Petroszényben. <i>Szinte</i> G. felvétele —	9
A Cse-tátye Boli barlang. <i>Szinte</i> G. felvétele	10
A szürdoki út építésközben. <i>Szinte</i> G. felvétele	10
Völgyáthidalás — — — — —	20
Félkő, Kis-Disznód mellett — — — — —	21
Részlet a Vöröstorony szorosból — — — —	25
A fancsaltetői menedékház tervrajza (3 rajz.)	34—35
Túrista egyenruha — — — — —	42
A szelindeki várrom — — — — —	43
Szász Banyicza a Bánffy-kuriával — — —	51
A Barcsay Á. fejedelem állítólagos siremléke Kozmatelkén. Ifj. <i>Nemes</i> Ödön rajza —	54
A magyar-fülpösi ref. templom déli oldala. Ifj. <i>Nemes</i> Ödön rajza — — — — —	57
Magyar ruhás alak a fülpösi templom ajtajáról. Ifj. <i>Nemes</i> Ödön rajza — — — — —	58
Fülke a m.-fülpösi ref. templom szentélyében	58
A m.-fülpösi templom egy válköve — — —	59
Parajdi sóhegy — — — — —	77
Kőhalom — — — — —	79
Út Borszék felé (<i>Tull</i> Ö. rajza.) — — —	79
A gyulafalvi iparvasút (<i>Tull</i> Ö. rajza.) — —	81

II. »Erdély Népei.«

Vándor cigányok kincse (5 kép) — — —	22—23
--------------------------------------	-------

III. »A Mi Fürdőink«

Borszék: <i>Kossuth</i> -kút. — — — — —	3
„ Villa — — — — —	3
„ <i>Rzent. István</i> -főkút — — — — —	4
„ <i>emény</i> vendéglő — — — — —	4
„ <i>Lázár</i> -fürdő — — — — —	4
„ Ó-Sáros — — — — —	4
„ <i>Nefelejts</i> -villa — — — — —	4
„ Lobogó — — — — —	5
„ Szalárd — — — — —	5
„ Széppatak — — — — —	5
„ Palota-Ilva — — — — —	6
„ Főtér a főkuttal és töltőházzal, —	7
„ Részlet a fürdő-orvos kertjéből —	7
„ Barlangok — — — — —	8
„ Jégbarlangok — — — — —	8
Kászón-fürdő (4 kép) — — — — —	13
Kereszténysziget. <i>Tull</i> Ödön rajza — —	27

Hibajegyzék: Az *Erdély* 76. lapja után következő 37—44. számú lapok 77—84. számokkal, az *Erdély Népei* 36. oldala után következő 49—60. számok pedig 37—48. számokkal helyesbítendők.

ERDÉLY

HONISMERTETŐ LAP.

AZ ERDÉLYI KÁRPÁT-EGYESÜLET KIADÁSA.

VIII. évfolyam.

Szerkeszti: RADNÓTI DEZSŐ.

Kolozsvár, 1899. 1—4 szám.

Feilitzsch Ártur báró.

Megelégedéssel tekintünk főnemes családaink sorában a polgári és katonai közszolgálat révén a magyar nemzettesttel egybeforrott hazafias indigénáinkra, — hisz a magyar faj mindig szeretettel és utógondolat nélkül ölelt magához mindenkit, a ki önként csatlakozott hozzá.

Azonban legnagyobb örömmel vallhatjuk magunkénak azokat, kik — a szabadságharc vértanúit nem is említve, — készek voltak magyar érzületüket hazafias áldozattal is megpecsételni.

Ezek közé soroljuk *Feilitzsch* Ártur bárót, ki már serdülő korában egész vagyont dobott el magától, mert annak elfogadása az osztrák állampolgársághoz volt kötve. A ki mint zsenge ifjú, még tősgyökeres magyar neveltetés

mellett is ellen tud állani a gazdagság csábításainak és inkább a közpályán kész magának megélhetést biztosítani, semhogy magyarságát megtagadja: az ilyen tiszteletreméltó jellem-szilárdságnak elvitathatlanul küldetéssel kell bírnia.

Az első és legfontosabb fordulópont tehát az volt az ifju *Feilitzsch* életében, a mikor a 48/49-iki események egyik gyűlöletes alakja, az ellenünk harczolt *Heyde* báró után reá szálló örökséget visszaútasította.

A második fordulat előtt most áll, a mikor mint kolozsvári kir. erdőigazgató válik meg attól a pályától, a melynek egész odaadással elete legszebb húsz évét szentelte.

Ez a körülmény tehát, a midőn *Feilitzsch* Ártur, törvényhozói minőségében egyesületi székhelyünkről Budapesre költözik: megokoltta teszi, hogy jelen sorok keretében folyó-íratunkban is bemutatassuk leglelkesebb vezérünk arczképét.

Ha családtörténeti adatok felett nem is rendelkez-nénk, már egyedül annak alapján, hogy Bajorország jelenlegi belügyminiszterét *Feilitzsch* Miksa bárónak, sőt tudtommal egy községet is *Feilitzsch*nek nevezik: alig tévednénk, ha a ma-

gyar ágban is virágzó hasonló nevű nemzetség eredetének a nyomait valahol Felső-Frankóniában keresnők.

Azonban hiteles genealogiai kútforrások bizonyítják, hogy a természeti szépségekben gazdag «vogtlandi Svájc» a tulajdonké-

FEILITZSCH ÁRTUR BÁRÓ.

peni bölcsője ennek az ősrégi frank nemesi családnak, mely ősi familia *Hof*, bajor város krónikájában már 1080-ban, mint e város egyik legelőkelőbb megalapítója és mint a régi »Terr advocatorum« törzsnemességének kiváló tagja szerepel

A *Feilitzschok* közül sok jeles férfiú vált ki.

Feilitzsch Fedor báró, közös hadseregbeli huszárcapitány, — Artur báró édes atyja — 1855-ben Temesvárott a vizsági *Patyánszky*-akkal vérrokon nemes *Lukáts* Friderikát vette nőül, majd a katonai szolgálatból kilépve, mint bántási földbirtokos, Török-Kanizsán telepedett le és ezzel a család magyar ágát alapította.

Feilitzsch Ártur báró Török-Kanizsán született 1859. február 18-án; középiskoláit a temesvári kegyesrendieknél, majd Szegeden és Selmezbányán végezte, közben pedig atyja mellett gazdálkodott. — Talán egyik ősenek példáját követte, — ki 50 év előtt szász kir. főerdőmester volt, — a midőn 1878-ban a selmezi akadémia erdészeti hallgatója lett, hol nem sokára az ifjuság körében a magyar szellem zászlóvivőjeként a német Burschenschaftot megbuktatta. 20 éves korában mint m.-szigeti erdőgyakornok lépett állami szolgálatba; öt év múlva pedig már a földmívelésügyi miniszteriumban találjuk, hol 1890. június haváig működött.

Ebben az időközben kárpótlás az eltaszított osztrák vagyoneért, *Feilitzsch* Ártur magyar kincsre talált abban a gyermekektől megáldott frigyben, melyet a 48/49-es legendás korszak vitéz őrnagyának, kézdi-vásárhelyi *Benkő* Rezső későbbi honvédtábornoknak a leányával kötött.

Ekként nyert közéletünkben polgárjogot a *Feilitzsch* név, melynek a gyökerét alkotó törzsszó nem hiában azonos a „nyil“ fogalmával, mert ezelőtt 9 évvel csakugyan kiröpített nyilként talált Kolozsvárt célpontra maga *Feilitzsch* Ártur báró is. hol épen akkor társadalmi mozgalom indult egy erdélyi turista-egyesület megalakítása érdekében.

Mint kir erdőfelügyelő, az *Erdélyi Kárpát-Egyesület* alakuló közgyűlésén 1891. jan. 12-én a Budapestről csupán e célból leutazott *Bedő* Albert orsz. főerdőmester kíséretében jelent meg és ott már első rokonszenves és szakavatott fölszólalásával sikerült a közfigyelmet magára vonni.

A rákövetkező évben az E. K. E. alelnökévé választja, majd ügyvezető társelnökként állott érdekeink szolgálatába, a városi képviselő-testületben, a közművelődés s a humá-

nizmus terén egyaránt tevékeny férfiú. Az ő személyében az egyéni szívélyesség az erdészeti szakkal rokon turistaság terén tanúsított jártassággal párosult és az adminisztrációt oly páratlan tevékenységgel irányította, hogy ha az E. K. E. körül szerzett érdemeit akarók méltatni, kénytelenek volnánk egyesületi életünk immár a kilencedik évbe nyúló egész történetét megírni.

Azonban ezt az E. K. E. közelgő tizéves jubileumára tartva fenn, szabadjon most csak annyit mondanunk, hogy *Feilitzsch* Á. br. kintartó és tervszerű ügyvezetése alatt tagjaink száma közel megfizszereződött s úgy ország-részünkben, mint az anyaországban is az E. K. E. most már elismert és nem mellőzhető fontos társadalmi tényezővé küzdötte fel magát.

A közkormányzat különböző ágazataiban a turistaság iránt megnyilatkozott többszörös jóindulat és elismerés is erről tanúskodnak.

Azonban a turista-irodalom örvendetes fejlesztése és az erdélyi részeknek menedék-házakkal és úttal megkezdett turistai kiművelése mellett a közgazdasági, művelődési és idegenforgalmi érdekek előmozdításának az a reformtervezet fogja mintegy gerinczét képezni, mely a *Feilitzsch* báró által tapintatosan keresztülvitt munkafelosztás elvénél fogva a rokon és szakértő elemeket szakosztályokban tömörítette és így az egyéni érvényesülésnek hasznos tért nyitott. És ebben rejlik a sikerek egész sorának a titka.

A szakosztályok lettek azok a műhelyek, hol az eszmék megérlelődnek, a tervek kikovácsolódnak és mintegy szubstrátumúl szolgálnak nem egy korszakos kezdemény megvalósítására. Ime, aránylag rövid idő leforgása alatt a *Kárpát-Múzeum* eszméje testet öltött, fürdő- és ásványvíz-ügyünk iránt az érdeklődés hathatósan föllendült, a honismertető munkák kiadásai egymást érik, s a lézagpótló turista-alkotások felavatásai óta tapasztalt személyforgalmi emelkedés a legszebb reményekkel kecsegtetnek.

Úgy ezek a vivmányok, valamint a testületi szellem fejlődése s a honi és a külföldi testvéregyesületekkel fennálló bajtársi kapcsolat megszilárdulása mind arra vallanak, hogy bölcs körültekintés és céltudatosság vezetik azt az egyént, kit egyesületünk élén tisztelhetünk.

Az ő nyílegyenes, előretörő hazafias jel-

leme és férfias szilárd erélye, továbbá a gavalérosan szeretetreméltó reprezentálás és mindenkor a meggyőződés erejével bíró szónoki hév elementáris hatása végre is lassanként lefegyverezték a kezdetben ellenséges magatartású elemek bizalmatlanságát; ma már el van ismerve, hogy az E. K. E. Erdélyben a társadalmi béke és testvéri összetartozás érdekében önzetlenül működik s így a népjólét fölvirágoztatása, valamint ország részünk ismertetése körül anyagi erejéhez képest százados mulasztásokat törekszik helyrehozni.

Az E. K. E. hazafias és közhasznú törekvéseinek a keretébe van befoglalva az a fényes tükör, melyben egyúttal *Feilitzsch* Á. br. vonzó egyénisége is visszatükröződik.

Büszkén valljuk őt magunkénak, hisz igéretét bírjuk, hogy szeretetét és tudását jövőben is szívvel-lélekkel az E. K. E.-nek ajánlódózza. Méltán illik tehát reá a latin példabeszéd:

«Dat bene, dat multum,
Qui dat cum munere vultum.»

Végül ide íglatjuk népszerű társelnökünk tiszteltetére f. évi febr. hó 19-én rögtönzött házi ünnepély következő lefolyását:

Szádeczky Lajos dr. alelnök a napirend előtt szót kér és azzal kezdi, hogy legyen szabad néhány perczre kiragadnia a szeretett elnök kezéből a kormánypálczát, hogy azt előtte a tisztikar és választmány nevében zászlónyélként hajtsa meg annak öröme, hogy a legmagasabb polgári kitüntetés jutott az egyesület vezérének és ezáltal magának az egyesületnek is osztályrészül.

Az E. K. E., úgymond felszólaló, mint a közművelődés zászlótartója, távol tartja magát mindenkor a politikai mozgalmaktól, de különben most is már egy befejezett ténynyel szemben nem egy külön pártot, hanem az egész keretet kell tekintenünk, mely Kolozsvárt az elnök személyében országos képviselőt választott. Lelkesen fejtegetve az elnök érdemeit, a családi összetartozás érzetének meleg közvetlenséggel ad kifejezést és a jelenlevők kitörő éljenzése mellett szívből fakadó költői lendülettel üdvözlí az elnököt.

A lecsillapult éljenekre *Merza* Gyula főpénztáros állott fel és általános figyelem közt a következő beszédet mondotta:

Méltóságos báró, Elnök úr!
Mélyen tisztelt Választmány!

Ha itt-ott sajnosan széttagolt közéletünkben körültekintünk, mintegy jóleső oázisként ötlík szemünkbe a mi egyesületünk, mely az alapszabályok értelmében politikával nem foglalkozik. Mindazonáltal, a mikor elnökünk szeretve tisztelt személye az embert érhető legszebb polgári jutalomban részesült, akkor még a

más politikai elveket valló tagtársak sem tehetik, hogy az elnök személyében egyúttal az Erdélyi Kárpát-Egyesületet is ért kitüntetés fölött egyszerűen napirendre térjenek. Ez az a jogczím, a melynél fogva a mélyen tisztelt választmány becses figyelmét néhány pillanatra kikérni szerencsés lehetek.

Mindenekelőtt konstatálni akarom a szerencsés véletlent, hogy az E. K. E. megszületésének időpontjával úgyszólván egy időben tünt fel társadalmi életünkben az a tetterős férfiú, kit azóta szakadatlanul egyesületünk élén látunk munkáikodni. Chateaubriand azt mondja: «Ha nem volnának harangjaink, ártatlan gyermekeket kellene választanunk, hogy bennünket az Isten házába hívjanak.» A jellemes férfiú lélekvilága is szentély, hol a gondolatok és érzelmek a lelkiismeret el nem némítható, hívó harang szavára szoktak megjeleneni. A ki erre a szózatra nem hallgat, az a legszebb tettek iránytűjét dobja el magától.

Szerencsés tehát az a halandó, a kinél a tiszta lelkiismeret es a hazafiság nemes érzülete harmonikus akkordokban olvadnak egybe.

Ez a harmonikus lelki állapot díszí a férfinak, erénye a még oly egyszerű embernek is, de valósággal fényt kölcsönöz az olyan egyén közhasznú törekvéseinek, ki tehetségénél és munkakörénél fogva a közéletnek irányt polgártársainak pedig követésre méltó példát adni hivatott. Évek során át ilyen egyéniséggel fölruházottak tanultuk ismerni *Feilitzsch* Artur bárót, kinek vezérlő turista jelvényét a lankadatlan kötelességérzet, a lelkes ügyszeretet és a tündöklő magyar hazafiság hermelinje szegélyezi.

És most engedje meg, méltóságos báró elnök úr, hogy nekünk, egyesületi tagoknak, mint csa ádtagoknak a családfővel szemben egy bizonyára közös forró óhaját tolmácsoljam, a midőn őszinte szívvel kérjük Méltóságodat, hogy díszes új pályája mellett maradjon meg továbbra is a mi régi buzgó irányítónknak s szeretve tisztelt kormányzó elnökünknek. Az Isten sokáig éltesse! (Az egész választmány felállva hosszasan éljenzí az elnököt.)

Feilitzsch A. br. elnöki székéről felállva, meghattottan, nagyhatású és megleghangú köszönő beszédet intézett a választmányhoz, majd leküzdve megindultságát, ismert fényes ékesszólásával ragadta el a nagyszámu hallgatóságot. Abból indult ki, hogy valamint orsz. képviselővé választásánál a személye iránt megnyilatkozó bizalom mellett a szeretet is útat tört, akként ugyanazt tapasztalja az itt elhangzott őszinte felszólalásokból, mert kiérezte azokból a személye iránt nyilvánuló családi és baráti vonzalmat, melyet oly becsesnek tart, hogy azt egész erejével, hasonló érzelmekkel kíván viszonzni.

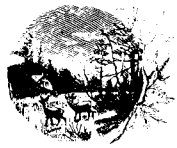
Minden embernek, — úgymond — ha öröm éri, közvetlen családjá körében szokott leginkább túáradni a lelke; ilyen családjának tekinti ő a Kárpát-Egyesületet, melynek kebelében a meleg rokonszenv és ragaszkodó szeretetnek a két felszólalásban való manifestálása őt csak arra a kijelentésre készítheti, hogy az egyesület javára, fölvirágzására új hatáskörében is, teljes erejével emberileg minden lehető megtegyen és

annak érdekeit minden téren előmozdítani törekedjék. És ha a körülmények úgy hozzák magukkal, hogy egész társadalmi tevékenységét egy pontra koncentrálnak, akkor csakis a Kárpát-Egyesület lehet első sorban, a hol örömmel kész teljes munkaerejét érvényesíteni.

Azért becses előtte az egyesületben mindig tapasztalt családias szeretetnek őt mélyen megható újabb bizonyítéka, mert az szívtől szívhez szól. Kéri tehát az egyesületi tagokat, hogy tartsák meg őt továbbra is baráti jóindulatukban és legyenek meggyőződve, hogy ő az marad, a ki eddig volt és mély hájától eltelve csak azzal tudhatja a mai spontán keletkezett ovációt meghálálni, hogy újonnan kijelenti, miszerint az egyesület érdekében minden befolyását kész latba vetni.

A magasröptű és lelkes szárnyalású, hévvel elmondott beszéd tetőpontját akkor érte el, a mikor elnök megható szeretettel éltette az egyesület megjelent tagjait.

Zsuzsanna a lélekemelő ünnepély véget ért.

A Meleg-Szamos forrásai.

(Válaszom dr. Czirbusz Géza urnak.)*

Ezen folyóirat 1898. 8-9 számában »Szamos-bazár« címzéssel leírtam a Meleg-Szamos felső folyása vidékére tartott társas kirándulásunkat. Igyekeztem turista jókedvűséggel a kirándulók figyelmét föl hívni a remek változatos vidékre s a tárczaszerű stílusban megírt cikknek éppen nem vindikáltam valami tudományos értéket. A »Földrajzi Közlemények« 1898. 10-ik füzetében — mint erre barátaim később figyelmztettek, — valóságos szobatudós nagyképszerűséggel reám támad dr. Czirbusz Géza nagykárolyi piarista tanár úr. Mindenesetre hízegő reám nézve, hogy Czirbusz úr szerint az »igen kis körben élvezhető« leírásaimat íme Nagy-Károlyban is olvasták, sőt tán valami jó refektoriumi ebéd után meg is hánytorgatták. Valóban kezdek én is »hires geográfus« lenni!

De hát miért ront nekem úgy Czirbusz Géza úr? Azért, mivel cikkemben saját meggyőződésem s olvasottságom alapján azt állítottam, hogy a Meleg-Szamos forrásvidéke átkutatva s földrajzi hűséggel leírva ma sincsen s Hunfalvy ide vonatkozó adatai tévesek s még Schmidl után is felületesekek. A »könnyen hívó« közönség azt hinná, hogy én nem mondtam igazat s talán Hunfalvyé vagy plane Czirbusz Géza úré »a dicsőség a Meleg-Szamos forrásainak kiderítése.« Állok elibe Czirbusz Géza urnak!

Előterjesztem, hogy én senkit se tartok nagy geográfusnak csupán azért, mert sokat írt s viszont nem tartok rossz geográfusnak sem olyan embert, a ki meg kevés (hosszú lére eresztett) cikket írt. Ha valahová kirándulok, elszoktam olvasni a kutatandó vi-

* Czirbusz cikkét lásd a *Külsőfélek* rovatában.

dékre vonatkozó s általam ismert irodalmat, még pedig figyelmes kritikai szemekkel. Így tapasztalhattam azt, hogy a mit a Biharhegység majdnem összes viszonyairól Hunfalvy lenyomatott a Magyar Tudományos Akadémia megbízásából, azt Schmidl már két évvel Hunfalvy előtt németül megírta. Nem állítom, hanem tudom, hogy »A magyar birodalom természeti viszonyainak leírása« című 1865-ben megjelent művében egyetlen adat avagy vonatkozott leírás sincs, melyet saját közvetlen tapasztalatának mondhatna a Biharhöz. Czirbusz Géza urnak ezt tudni kellene.

Íme néhány példa:

A Bihar hegység.

Schmidl 6 lap.

Hunfalvy 271 lap. II. köt.

Das Biargebirge ist ein Rückengebirge mit verhältnissmäßig schmalem Kamm, der nur stellenweise sich bedeutender erbreitet.

A Bihar hegység gerinces hegység, melynek dereka, vagy főgerince aránylag keskeny és csak helyenként széleseedik ki.

Ezen bekezdéssel Hunfalvy két fejezetben követi Schmidl-t, azután folytatja:

Schmidl 7-ik lap.

Hunfalvy 272 l.

Im südliche Zuge erreicht der Kamm nirgends 400 Klafter Breite, und auch in seiner grössten Erweiterung nicht 1000. Zwischen der Kukurbeta und dem (eigentlichen) Bihar tragen zum Theil aufsteigende Feismassen den Kamm, insbesondere an den beiden Gipfel selbst. Von der Kukurbeta zu dem westlich stehenden Zánoga von 4871, hinüber ist der Kamm auf einer Strecke von etwa 230 kl. sogar ein scharfkantiger Grat. Vom Bihar-Gipfel aber weiterhin bis zur Tartorea verliert sich (der geänderten geognostischen Beschaffenheit zufolge) der Kam-Character.

A déli szárny főgerinczének szélessége 400 és 1000 öl között váltakozik. A Kukurbeta és Bihar hegyek között felnyúlakodó sziklatömegekből áll; különösen két csúcsot is ily sziklatömegek alkotják; a Kukurbeta és az ettől Ny-ira eső Zánoga között a gerincz valami 250 ölnyi hosszában hegyvölgy orom. A Biharhöz kezdve Tartoreáig a hegység dereka elvesztí gerinces jellemét s inkább domborodott hátakból áll.

Így megyen az orográfiai sorrend Schmidlnél a 9-ik lap közepéig, Hunfalvynál a 273. lap 15 soráig. Persze az egymásután nemcsak a hegységre, hanem a rajtalevő erdőkre s csordákra is kiterjed, p.

Schmidl 8. lap.

Hunfalvy 272 lap.

Mit Ausnahme der tiefsten Einchnitte reicht nirgends der Wald bis auf den Kamm hinauf, der durchaus mit Graswuchs bedeckt, durch zahlreiche Schafheerden und Züge von Saumrossen belebt.

Az erdő, kivéven a legmélyebb horpadásokat a hegység főgerinczéig sehoh sem ér fel ez tehát mindenütt gyeves, nyájak és csordák legelésznek rajta.

Az olvasásnál itt legfőbb az tűnik ki, hogy Hunfalvy a »Saumross«-t csordákra fordította. — A fordítási sorrend egy helyütt megakad s nem találja az ember Schmidl-nek a 6. lapon levő »Beide Seiten« bekezdését, mely megelőzi az előbbiket, Hunfalvy I¹/₂ lapon hegycsúcsokat sorol fel s az eltévedt Schmidl pontot a 275. lapon találja az olvasó:

Beide Seiten des Gebirges zeigen tief eingeschnittene Thäler vielmehr gröstentheils nur Schluchten, mit mässigen Erweiterungen die nirgends 500 Klafter erreichen und oft zahlreiche Seitenschluchten haben. Die westliche (ungarische) Seite des Gebirges fällt aber bei weiterm steiler ab mit Widerlagen.

A hegység mindkét oldalát mélyen bevágódott harántvölgyek vagyis inkább szurdokok szeldelik, melyek 500 ölnél sohasem szélesebbek s gyakran számos mellék árkokra ágadzanak szét. A magyar meglehetősen lankás oldalon a völgyek általában meredekül ereszkednek le.

Ezen rész olvasásánál bukkan föl a *Czirbusz* úr által kedvelt »szurdok«, — de *Hunfalvy*, ki ezt a »Schlucht« kifejezésére használta, már »Seitenchlucht«-nál mellék *árkok* ra fordítja. Ez az összeütközés persze később még nagyobb, mert a mint *Schmidl*-nél néhány sorral lejjebb áll: »An der östlichen Seite sind es noch engere *Schluchten* und *Gräber*«, úgy van *Hunfalvy*-nál: »A keleti oldalon még keskenyebb *árkok* és *szurdokok* vannak« (275 lap); — nini itt megint a kezdő filozofia könnyen azt hiheti, hogy a *Gräber* szurdokok!

A 282. lapon *Hunfalvy*-nak a Biharhegységről összekompilált hegy-vízrajzi tanulmányai megszűnnek s így kezdi meg a topografiát: »Ezek után a hegység érdekes tájait még *részletesebben fogjuk leírni*«. Következik pedig 15 $\frac{1}{2}$ oldalon annak tetszésszerű fordítása, s kivonatolása, a mit a *Schmidl*-féle munkának 195. lapjától, a Meziádi barlangtól, egész a 293. lapig, a szkerisorai jégbarlangig, bővebben s jobban olvashatunk. — Sehoh a szövegben említés vagy idézőjel nem mutatja, hogy *Hunfalvy* a »részletes leírásokat« teljesen *Schmidl*-től vette át.

Igy vagyunk a Meleg-Szamos ismertetésével is. Evvel *Hunfalvy*-nál három ízben találkozunk: az 1865-iki műnek vízrajzi része 372. lapján a III. kötetben, ugyanazon műnek II. kötete 276. lapján s végre az 1886-ban megjelent »Magyar birodalom földrajza« munkának 680-ik lapján.

Czirbusz Géza úr csodálatosan csak ez utóbbira hivatkozik; nézzük át azonban mind a 3 részt és az 1865-ki műben ezeket találjuk:

1865. *Hunfalvy* III. 372 l.

A Hév-Szamos forrás csermelyei a Biharhegységben Magyarországon fakadnak, egymáshoz közel eső két vidéken. A Betranu vagy Batrina hegytértség északkeleti oldalán az Iszucu völgy vonul le, melynek rengeteg erdejében részint posványokból a déli forrás-csermely gyűlik. A hegység *lőgerinczén* azután, a Kornu és Piatra-Talhariului között, néhány helyen fakad viz, mely részint a lejtőség tövén posványokban vész el. E források közül legmagasabban a Fontana Dretiu fekszik.
(und so vjäter.)

1863. *Schmidl*. 73 lap.

Der warme Szamos nun hat seinen Quellbezirk auf ungarischen Boden auf dem Bihar, und zwar aus 2 ziemlich nahe gelegenen Gegenden. Von dem *Kalk-plateau* des Betrana zieht das Valea-Iszucu hinab, in dessen Urwäldern theilweise aus Sümpfen sich der südliche Quellbach sammelt. An der Ostseite des hohen *Porphyrostokes* aber zwischen Cornu und Talhariului quillt auf dem Kamm selbst an mehreren Orten Wasser hervor, welches sich aber theilweise in dem sumpfigen Boden am Fusse des Abhanges wieder verliert. Die höchste dieser Quellen ist die Fontana Dretiu.
(és így tovább.)

Ugyanazon tárgyi felsorolásban, mint *Schmidl*, leírja *Hunfalvy* a Bricsej déli lábánál fakadó »három forrást«, melyek a »Munte keleti lejtőjén leszöknek«, azután a Kiáltó szikla (Pietragrajtore) mellett 4198 láb magasságban fakadó forrást, mely *Schmidl*-nél is a »föld

Szinte G. felvétele.

ZSILYVÖLGYI PARASZTHÁZ

alá búvik«, részint »tócsába gyűl össze« s az Oncásza földalatti lefolyásával egyesülvén, mint Alun patak ömlik ki egy barlangnyílásból. Csakhogy a német író az Oncásza hegypatakát érti, *Hunfalvy* pedig az Oncásza barlang vizével (!) téveszti össze.

A 74-ik lapon *Schmidl* egész ösztinteséggel megírja: *Übrigens bedürfen die Szamos-Quellen noch einer genaueren Untersuchung* — és kapcsolatban elmeséli, mit hallott 1861 ben egy *oláh pásztortól*, ki a Fontana Szamost a Kucsuáta hegy mögötti Rediasa sziklacsúcs alatt fakadónak jelölte. *Schmidl* erről útja végén már nem győződhetett meg s csak bizonytalan fejtegetéseket ír egy egész lapon. Ezt *Hunfalvy* elhallgatja s az 572. lapnak alulról 7-ik sorában röviden kinyilatkoztatja: »*Némelyek a Kucsuláta mögött emelkedő Rechita vagy Rediasza hegyen keresik a Hév-Szamos tulajdonképi forrását.*«

Igy kitudódván *Hunfalvy* »forrása« a Szamos forrásairól, azt vélhetnők, hogy a 20 év múlva, 1886-ban megjelent »Magyar birodalom földrajza«-ban a Szamos-források önállóan megállapítva és *Schmidl* adatai javítva s bővítve jelennek meg. E helyett azonban közkezre kerül a 680-ik lapon, hogy

»*A Hév-Szamos legmagasabb forrása a Kornu Muntyiloron fakadó Fontana Recse.*«

Tehát első 1865-iki művének megjelenése óta több, mint húsz évnek kellett elmúlnia, hogy *Hunfalvy* a vízvázalstónak *ellenkező oldalán* jelölje meg a Hév-Szamos egyik forrását, azon sok túristától ismert geográfiai ponton, honét a többi forrást is a Drágán patak vezet a Körösbe.

Több helyütt van még efféle »felületesség« (mint folyik el az a Szamos a Muntyele Mare déli lábánál!), ebből megokolva láthatja mindenki, miért »követtem« turistacikkemben *Schmidl*t s nem *Hunfalvy*t, ámbar a »Budapesti Szemlé«-ben az utóbbi, könyvének dicsérő bírálatában (1886), az erdélyi részekre nézve mint biztos kalauz van kiemelve.

Frimics Györgyre, mint jóbarátra s turistatársra

nagyobb jogom van hivatkozni. Évekig, mint jó pajtások egy konyhán éltünk, vele voltam az Andrásy-havasokban, Érc-hegységben, Drágán völgyében, Vlegyásán, Csetrás-hegységben stb., még pedig abban az időben, midőn *Czirbusz* úr még tán a szegedi paprikaföldek között turistáskodott. *Primicsnek* erős oldala volt a petrografia s főleg az eruptiv jellegű kőzetek ismeretében elismert szaktudós volt, azonban a geografia épen gyenge oldalát képezte. Majdnem összes füzetei itt vannak könyvszekrényemben s előveszem újra azt, melyre *Czirbusz* Géza ur hivatkozik. Címe:

»A Kis-Szamos forrásvidéki hegység kristályos palakőzetei 1883.«

Ehhez a füzethez egy *átnézetes* térkép csatoltott, a gyöngye szabadkézrajzoló teljes hibáival és oly kisebbitett mértékben, hogy a Meleg Szamos gyarló forrásvidékét egy kétfülleres teljesen elfödi. Valóban csodálom a geografia egyik professzorától, hogy nem tart tőle, miszerint ebbeli ajánlatát nyilvános turista-gyűlésen bemutatthatom? Hisz' ezzel a jóakarással ép úgy ajánlhatná Európa fali abroszát a Szamos-forrásokhoz, a neki szegényfejű tudatlan turistáknak. A »geografiai pontosságát« ennek az átnézetes rajznak különben *Czirbusz* ur se ismeri be, de ép oly megnyugvással konstatálja annak geológiai pontosságát. Hát ezt miből meríti, honnét tudja, kérem? Lám, ha dr. *Pálffy Mór* 1897-98-ban végzett, ugyanazon területre vonatkozó munkálatait elolvasta volna, tudná, hogy a *Primics*-féle térképnek déli területén csak a gránit és kristályos palák határa megközelítőleg pontos, de a többi részek, főleg a részletező határokon lényeges változást szenvedtek. Dr. *Pálffy* elhagyta a *Primics* által kijelölt gnajsz s biotitellereket s helyettük számtalan helyen dáczi teléreket talált s rajzolt bele s a részletes vizsgálatok az egész terület systematikus beosztását is elváltoztatták, illetve dr. *Koch Antal* régibb beosztásának adtak nagyobb alapot. *Primics* különben életében ama térképét mindig csak mint vázlatosat ajánlotta geolog. szempontból is.

A mészkő világának azt a vadul szétrombolt részét, mely épen a „Szamosbazar“ turista csodáit tárja elének, *Primics* nem járta be. Az „Erdély“ 1892-iki évfolyamában megjelent cikkeit az én kérésemre is írta s azoknak földrajzi részét mindaddig helyesnek is tartottam, míg az abban foglalt hibákról meg nem győződtem. Nemcsak személyes tapasztalatomra, de Bihar kitűnő ismerőjére: *Czárán Gyulára* is hivatkozhatom, hogy ama cikkekből nemhogy a Meleg-Szamos forrás csermelyei helyesen volnának leírva, hanem az Aragyásza össze van tévesztve a Pareu Szakával, azzal a patakkal, mely a Kis-Alun völgye s a Kucsuláta között 1139 m. jelzésnél ömlik a Nagy-Alunba. A hiba még világosabb, midőn az I. cikk 36. lapján azt olvassuk, hogy az »*Aragyásza* az 1758 m. magas *Bricziej hegy* délnyugati tövében több forrásból ered«, — holott az Aragyásza egyrészt a Varaso mező, másrészt a Bulz vízgyűjtőjének északkeleti ellentétes oldalán levő nagy havasilápból nyeri forrásait s nem a bal (mint *Primicsnél*), hanem jobb parti lejtőkről lefutva, kétizben a föld alá bűvás után (katakombák)

egyedül a Kucsuláta patakkal. A Pareu Szakától, melyet *Primics* Aragyászának tart, még turistai 1½ óra járás az igazi Aragyásza beömlési pontja. Helyszíni tapasztalatok bizonyítják azt is, hogy katonáék ott teljesen az à la vue fölvételeket rajzoltak, de az 1891-ben rektifikált térképbe s a részleteknél úton-útfélen megakad a turista, mivel lényeges patakok jelezve sincsenek. Katonáéknál Alunul még a Piatra Alun, Runcul ars a Kisalunvölgyi Kis-Magura, Nimoásza a Mikómezőstb. s vannak egyéb hibák is, melyek főleg a nép nyelvének nem értéséből vagy a helyekkel nem ismerős vezetők-től származnak. Az oláh vezető azt mondja Gyalu Pispékuluj (Püspök erdeje), katonáék beírják Dealu Speculuj-nak, — az oláh mondja „Petrasenilor“ (genitivus mely azt fejezi ki, hogy az a mező a Petrás falubelié) és a katonai térkép azzal jelzi: Peatra Senilor (Senilor szikla), — mind oly dolgok ezek, melyeket minden értelmes turista sokszor tapasztal, de mely hibákat hűten követi az a havasi útas, aki útja területének egy jó részét a térkép után bővíti ki otthon az írásztalnál

Bizony úgy van *Czirbusz* úr, hogy a Meleg-Szamos forrásvidékének eddigi irodalmával a „kérdés nincs tisztázva.“

De nem is lehet addig tisztázva, míg a szobageografusok tollal akarják azt megvitatni, a helyett hogy tudományos s kellő technikai felszereléssel személyesen járnak be a vidéket, mely bő kutatni valót adna a természettudománynyal s földrajzzal foglalkozó minden speciálistának is. A *Czirbusz* úr által emlegetett mészkő alakzatok (Biharjelleg) genetikai fejlődésének s systematikus leírásának feladatát épen *Czirbusz* ur maga vállalhatná el, akkor derék turista barátom, ama vidékre ezereket áldozó Czárán Gyula „vinynyogó elkeresztelése“ helyett, majd tudós szárazsággal keletkezik egy munka, mint a minőt Jovan Cvijics belgrádi professor »Das Karstphenomen« czímen adott ki. Ez nagyon szép dolog lenne tudományos szempontból, de isten mentsen meg minden turistát attól, hogy a mi remek Biharunk festői formáiban csak valamely morpologiai monografia rettenetes egyhanguságával gyönyörködjenek.

Én szeretem turistáinkat, kevesen vannak az erdélyi részekben igaz, de ne gondolja felőlük a nagykarolyi monosophiai, hogy jókedvű kirándulásuknál egyéb sincs eszükben, mint az eleség-tarisznya; nem oly tudatlanok a Bihar turistái sem, mint őket a »Földrajzi közlemények«-ben nagy garral aposztrofálták. Szorgalmasan fogják ezentul is járni a Meleg-Szamos forrásvidékét s szegény turista észszel, — mert csak ez van *Czirbusz* úr szerint, — lassan rektifikálják azokat a hibákat, melyeket a szobageografusok elkövettek

Hangay Oktáv,

az E. K. E. kolozsmegyei osztályának elnöke.

Petrosény vidéke.

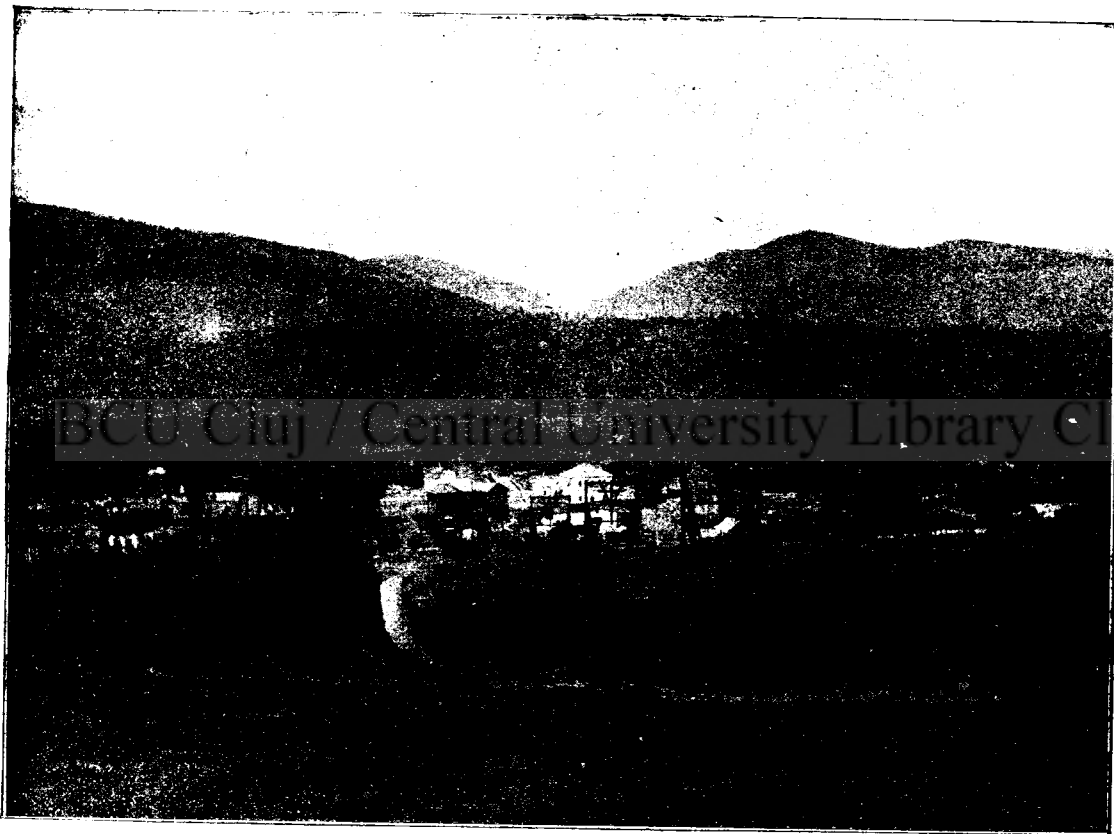
Irta: *Szinte Gábor.*

A déli Kárpátok két legmagasabb hegysége, a *Retyezát* és *Paring* közt fekszik egy teljesen elkülönített folyam-völgy, melyet két folyam öntöz: a *magyar* és *oláh* Zsily. Az a vízválasztó hegynek, mely Hátszeg vidéke felől az összeköttetést és így a közlekedést fenntartja, 800 méter magas az Adria színe fölött. Csak e magaslat áthágása után szállunk le a völgybe, melyet újabban *Petrosény vidékének* hívnak. Hajdan ismeretlen volt, csak a természetbúvár és szenvedélyes vadász, vagy halász kereste fel e vidéket nagy ritkán a *Paring* zergéjéért és a két Zsily pisztrángjáiért. Alig 36 éve, hogy e völgykatlan mé-

alig számlált 2000 lakót, ma a 20.000 is meghaladja. Megnyitották 1884-ben a *lupényi* bányákat is, melyeknek szene különb az eddig termelt petrosényinél s tengelyen szállították Petrosényig; de ma itt is kiépült a 19 km. pálya, melyen át a forgalom egyre élenkül. A *lupényi* bányatársulat sodronykötél-pályát is létesített a szén könnyebb szállítására.

Valóságos népáradat keletkezett ez új vidék területén; a szerencsehajhászok, mesteremberek, kereskedők, bányászok újabb és újabb raja özönlötte el a vidéket s a hol ezelőtt 35 évvel csak oláh nyelven beszéltek, ma Közép-Európa minden nyelvén hangzik a szó. Legújabbán a «*Salgótarjáni bányatársulat*» vette bérbe az állam és a brassói társulat szénbányáit s az évi termelést 3 és fél millió méterhátszáról 8 millióra fokozta.

De nem a bányákat, sem a népkeveréket akarom

LUPÉNY.
(Háttérben a Vulkan-hágó.)

Szinte G. festése.

lyében fekvő szentelepek kiaknázásához fogtak. Ismeretes volt, még a múlt századból e vidék kőszéntartalma, de a territoriális nehézségek miatt senki sem gondolhatott annak kiaknázására. A *Brassói bányá- és kohó-társulat* volt az első, a mely Petrosényben tanyát ütött és megkezdte a szénbányászatot. Utánna mindjárt az állam is kezdett telepeket létesíteni; *Lónyai Menyhért* minisztersége alatt; így keletkezett *Petrilla-* és *Lónya-bánya*. Szakemberek kutatták át az egész vidéket és megállapították, hogy 730 m.-ig nyulnak le a föld gyomrában a kőszén-telepek, s így Középeurópa legnagyobb szentelepe fölött állunk. Majd a 70-es években kiépült a vasútvonal is, mely Petrosényt *Fiskivel* köti össze s az eddig gyér lakosságú vidék egyszerre benépesült. Addig a két Zsily vidéke

leírni, hanem a zsilymenti benszülötteket, kik e vadregényes vidék ölen nőttek fel, s még a hátszeg-vidéki civilizációt is rettegve kerülték. A zsilyvölgyi oláh ételben, szokásban, viseletben még ma is nagyon különbözik a szomszédos Hátszeg vidékétől. Termete magas, délczeg magatartással, tömött haját nem engedi hosszúra nőni, hanem a fültónél egyenesen nyíratja körül. Fővege széles kucsma, júhbőrből, melyet felfordított üsthöz hasonló alakra nyírnak. Télen-nyáron hordja, s fekvőhelyében ez a vánkosa. Szűk nadrágot, rövid nyakbavető zekét és kamáslit viselnek. A derékat széles bőrv szorítja át, melyben helye van a réznyelű késnek, sallangos bőrzacskónak (pénzes erszény) és az elválhatlan furulyának. A legények szíjra fűzve sok rézgyűrűt is viselnek derekukon, melynek

czélját nem vallották be előttem. De a férfinék és nőnek egyaránt főekessége a cifrára varrott ing, melynek nyaka, melle, vállalai és ujjai a szó szoros értelmében rakva vannak színes díszítésekkel. A fiatalok színekben gazdag himzést viselnek sárga, piros, kék színekkel, az öregek kékekkel vagy feketével.

Házaikat szétszórtan építik a hegyoldalon, fából, rövid derékkal és magas fedéllel, melyen a hó könnyen lecsúszik; kis ablak pislog a mély eresz alól, néhány lépcső vezet a tornácra, melyet nyáron át a gazda nyoszolyája foglal el, télen pedig felkötözött kukoricza díszít. Kapuja, udvara nincs, csak keskeny ösvény vezet a ház elé, miután a lazán készült kerítés lépcsőjén átléptél. Szekerrel ők nem járnak, házi állataikat járomba, igába nem kényszerítik, s így utcára sincs szükség, tekervényes gyalogjárók ezek, melyek inkább egyes házakhoz vezetnek, mintsem a faluban utcahosszat képeznének. Lovagol itt mindenki: öreg, ifjú, asszony és gyermek egyaránt. És milyen lovakon? A zsilyi ló zömök termetű, rendkívül vastag nyakú, földig érő hosszú farkkal, vastag sörénnyel. Szívós természetű, hideget, meleget, esőt, éhséget, fáradságot egyaránt kibír. Hegyi úton megfizethetetlen, kősziklán, síkos úton, meredek hegyoldalon hihetetlen biztossággal jár. E mellett a legsilányabb táplálékkal is beéri.

Földeiket kapálják, s csak kukoriczát, babot, krumplit és káposztát termelnek. Barmaikat legeltetik, s a téli takarmányt sem hordják haza, hanem az állatokat hajtják ki a hegyekbe a berakott szénát felretetni. Keveset laknak otthon, csak mikor a nagy hó miatt hon szorúlnak, s a kis házak egészen elhagyottak az év nagy részén át. Nappal kihaltnak látszik az egész vidék, csak este élénkül fel a helység. Ilyenkor kurjongatnak, dalolnak, furulyáznak, s éjfélig is tart a lárma. Nagy szerepet játszik náluk a kiáltás: *gura*, úgy otthon, mint az erdőn. Vannak kiáltó emberek és kiáltó hegyek. Úgy fűzik össze egymást a kiáltással, mint a nagyvárosiak a telefonnal. A távolságot is így mérik. A havasok tetején, vagy a völgyekben, ha kérded ezt vagy azt, hogy messze van-e, azt felelik, három vagy négy kiáltásnyira. Velem egyszer megesett, hogy a dél ideje egész más helyen ütött be, mint a hová az ebédet rendeltem. Már készen voltam 24 órai koplalásra mikor vezetőm megvizasztalt. Felment a kiáltó hegyre s pár óra alatt megjött az ebéd. A végrehajtó, zsandár, fináncz el nem juthat úgy közéjük, hogy az egész lakosság ne tudjon róla.

A hegyi járást bámulatosan bírják, gyalog csakúgy, mint lóháton.

Könnyű testük ép oly könnyűséggel kapaszkodik fel a legnagyobb meredeken, mint ereszkedik a legnagyobb mélységbe alá. A gyalog-utakat jól ismerik Oláhországtól Hátszegig. A júnnyájjal hihetetlen utakat tesznek meg, ha vásárra indulnak; mindig az erdőn, a havasok körében járnak, az országutat kerülnek. Legfőbb házi állatuk a jún, kecske. A tehén is előfordul; de ez is egy specziális kicsiny fajta, szürke, hosszú szőrű, fekete karikás szemekkel, egyenes, rövid szarvakal, akár csak a kihalt bölény. A disznó nagy fejjel,

hosszú orral s mint' a kés éle, olyan hátgerinczczel, méltán viseli e nevet: zsilyi faj. Ezek nyáron át jármat viselnek, hogy a kerítéseken át ne bújhassanak a kukoricza-földekre.

A kukoriczát is sajtáságosan művelik; sűrűn hagyják kapáláskor és egykupacon 4—5 szál is sinlődik. Pedig ez a fő táplálékuk, melyet sajtáságos szerkezetű *kanalas malmaikon* örölnék meg és kőkemény puliszkát főznek belőle. Ezt eszik tejjel, túróval, káposztával és hagymával, bőjt idején szárított hallal.

Igen vallásosak, a pap parancsait vakon követik s nem csoda, ha ezek földre is vezetnek. Különböznék jó nép, egyszerű és szolgálatkész. De nehéz munkára nem való. A föld, a hol házat építettek, a havas, a hol nyájaikat legeltették, a másé volt, az uraságé, a kit közülök is csak a tekintélyesebbek ismertek. Ezek szoktak elmenni messze vidékre, túl az erdőn, le a völgyben, hogy az árendát megvigyék. A földesurak nem sokat törődtek zselléireikkel, a helyet hol ezek laktak s melyért bért fizettek, soha nem is látták, nem is ismerték. A bér a zordon vadonért ajándéknak tűnt fel. Csak azt tudták, hogy évente Szt.-György táján megjelenik a padurean (erdőn lakó) s pénzt hoz.

A helynevek is úgy alakultak, hogy minden zsilyi helységnek meg volt az anya-neve Hátszegvidéken, így: *Urikánynak* = Urik, *Hobiczénynek* = Hubica, *Lupénynek* = *Valea Lupului* (Farkaspataka) *Petrosénynek*, *Petrillának* = Petros.

Ily állapotban találta e vidéket az 1867-ik év, melyben megkezdte az üzemet a «Brassói bánya-és kohó-társulat», majd az állam. Kiépült a vasut, a nyugati civilizáció felforgatta az ős természet csendes nyugalmát. De a havasi nép nem tágít megszokott életmódjától, s a hegyek tetején nyáját legeltetve, megve tőleg nézi a serény munkát, mely lázas tevékenységgel indult meg a völgyben; ha fölhangzik mélabús éneke, azt hiszed, hogy elvesztett paradicsomát siratja a melankólikus dalban, vagy furulya-szóban.

Hogy mily vadregényes a vasút mente *Petrostól* Petrosényig, azt ítélje meg az útas, ki ez útat megtette. Én csak tolmácsolni kívánom a főbb látnivalókat.

Már a piskii állomás elhagyásával, a mint vonatunk a *Strigy* völgyébe fordul, érdeklődünk a feltáruuló képek iránt. *Kalán-fürdő*, hol még a rómaiak idejében használták a meleg gyógyítóvizet *Ad aquas* név alatt; majd *Kalán* vasgyárt hagyjuk el, a brassói társulat gyártelepét, hol főképp öntött vastárgyakat, kályhákat készítenek. *Váralja-Hátszegnél* egy kis őrtorony maradványa csillámlik a bérczetetön. Kissé odább a *boldogfalvi* kastély és templomtorony hívja fel figyelmünket odon szerkezetű román-kori építményeivel. Az egészet pedig megkoronázza a *Retyezát*-hegyláncz havas vidéke, mély szakadékaival és csupasz szikláival. A *Sztrigy* hol mellettünk csillogtatja ezüst hullámain, hol égerfák árnyába burkolózva széles berket alkot, melyet kis malom zúgása, sebesen rohanó patak csobogása tesz hangossá. Odább kopár hegyek zápor által lemosott száraz gerince, majd az erdősorok végtelen hullámozása játszik a verőfényes napsugárban.

A mint a *Puj* állomást elhagyjuk, készülünk a

hegyi útra, a vonat lihegve halad, érezzük az emelkedést *Nagy-Bárnál* már csak a magasból nézünk le a helység apró házaira, mintegy madártávolságból. Itt a helységet a szó szoros értelmében körüljárja a vonat, s a mély völgyet hatalmas áteresztő hidalja át *Krivádia* állomást alig hagyjuk el, egy meszes szikla ormán kerek, ódon tornyot pillantunk meg, mely még a római időkben maradt ránk. Fenn a hegyoldalban zinober-tartalmú kőzet piroslik a sziklaháton, majd gyenge vízsugár esését bámuljuk száz méteres úton. Lenn a völgyben oly mély utat vájt magának egy kis patak, mely a Sztrigy felé siet, mintha késsel vágta volna ketté a meszes szirtet. Végre *Baniczánál* fölértünk a magas vízválasztóra, mely a tenger színe felett 800 méter magasságban van Innen aztán lejtünk a két *Zsily*, magyar *Zsily* és oláh *Zsily* völgye felé.

igazgatósága is úgy intézkedett, hogy minden vonat feltételesen megálljon a barlang előtt, az 51 sz. órháznál. Leszállunk mi is, hogy egy rövid óra alatt gyönyörködjünk a természet e szép játékában. Útitársunkat megbízzuk, hogy küldjön kocsit érettségünk a petrosényi állomástól, mely ide csak néhány kilométer. A vasúti őr segítségünkre áll, ő már tudja, hogy az itt leszálló útnak mi lehet a célja; hozzánk csatlakozik, szívesen szolgál magyarázatokkal, s a szükséges fáklyákat is magával hozza. Egy kis völgy ölébe vezet, mely az órháztól alig száz lépésre van, ezen kissé felfelé haladva, meredek mészsziklabarlang nyílásait kezdjük bámuini. De mi ez ahhoz képest, a mi most elénk tárul?! E sziklatömb alá kis patak zuhog, s egész völgyével beletorkollik annak tágas ölébe. Leereszkedünk 50–60 lépést, hogy jobban szemügyre vehes-

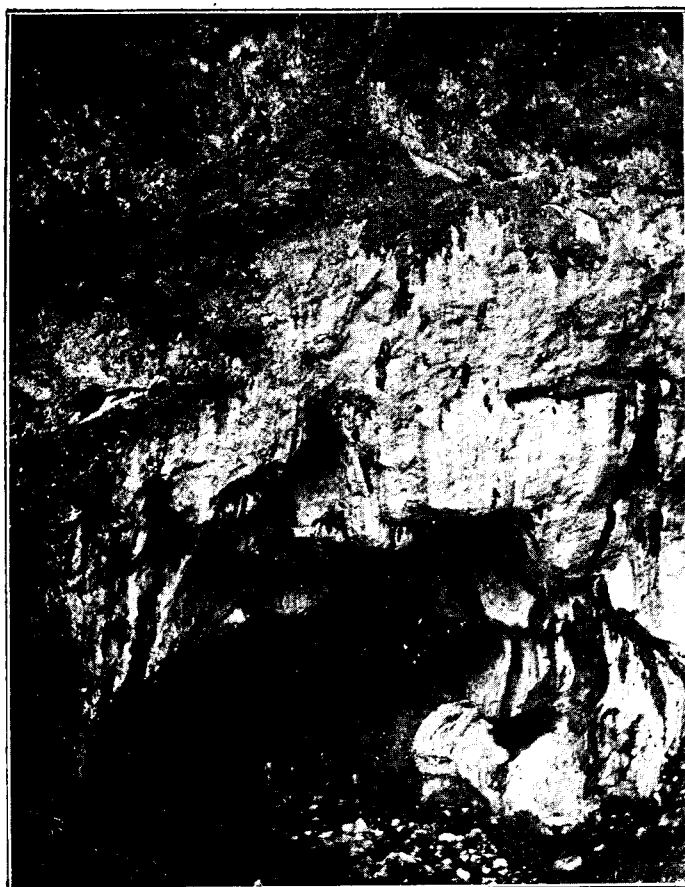
LÓVÁSÁR PETROSÉNYBEN.

Szenté G. féltete

Néhány alagúton átbújva, cukorsüveg alakú hegy kúpja állja útunkat, mely *Cse-Tátye* név alatt ismeretes még az ősz sláv időkben. E hegy tetején *Deczebál* idejéből fennmaradt romok hirdetik az ősidők kulturáját; tiszta faragott kövekből ékekkel összekapcsolt falmaradványok ejtik gondolkodóba a régészt. A hegycsúcsra embernek feljutni csak segédeszközökkel, kötelek, kampók segítségével lehet, s azért őrizte meg ily hosszú időn át köveit a kis őrtorony, mely a bérctetőn állott. Mióta a vasút itt épült, kapzsi vállalkozók szedették le a formás quadereket az áteresztő építéséhez.

Még egy utolsó, de igen nevezetes látni való van a *Cse-Tátye* hegy alatt: a *Boli*-barlang, melynek megtekintését ritka útas hagyja el, kit a természet szépségeinek szeretete e tájra hozott. Az államvasútak

sük a hatalmas portálét, a patak medrében körül-köré lépve közeledünk a sötétlő mélységhez, melyben kékelő levegő hullámszik. Körülötte sárga, vörös színű erezzel, mohával megrakottan borul a szikla a siető patak medre fölé s elnyeli azt habjaival, törmelékeivel együtt. A pokol torka áll itt szemben a zajló élettel, s a viruló természet font koszorút a halál kapujára. A verőfény eltűnik, a mint bennebb hatolunk; a sir hidegét érezzük minden lépésnél, s a mint sötétül a tágas üreg, szívünk is összébb szorul a félelmes sötétség láttára. A fáklyákat meggyújtjuk s ennek vörös fényénél követjük a patak folyását. Tágas medrét hol jobb, hol baloldalon nyalja s a kemény szikla kopik a lágy habok érintése alatt. Évezredek műve e földalatti út s a mint a meder alább-alább szállt, emeleteket alkot-

Szinte G. felvétele.

A CSE-TÁTYE ROLI BARLANG.

(Felső torkolat.)

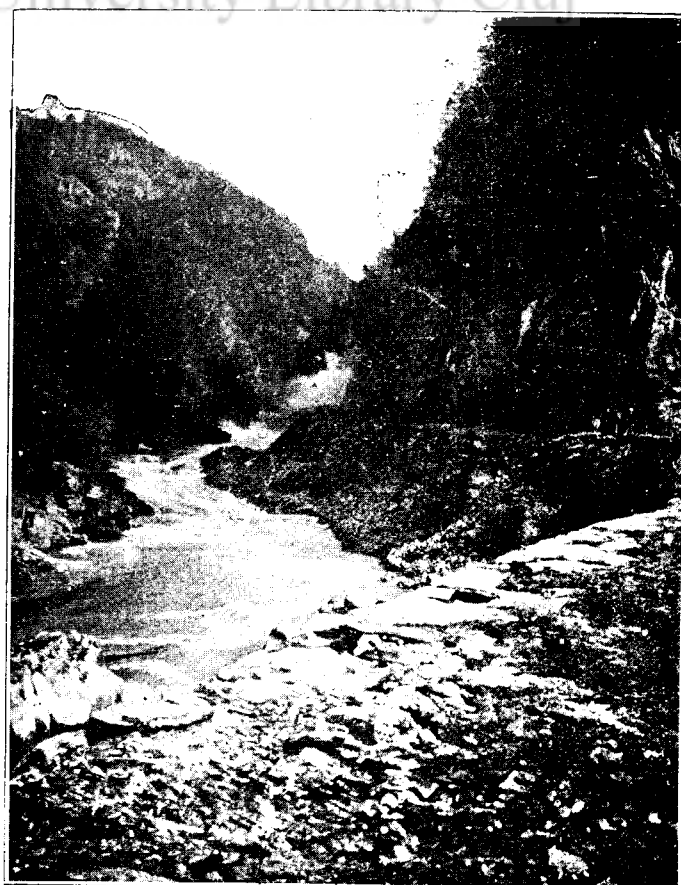
nak a régi vájatok, melyeken vezetünk, hol fel, hol le kalauzol bennünket. Itt a vastag guano retteg érdekes, a mint a kis denevérek hulladékaiból összeverődött, amott a stalagtit boltozat lecsüngő kövei teszik félelmissé az átjárást s ha lábunk alatt inog a talaj, úgy képzeljük, hogy mozog a boltozat is fejkünk felett. Pedig az összeomlástól nincs mit tartani, mert egy kő az egész. A közepe táján nagy kupolás terem van, melynek falait 20–30 fáklya sem képes bevilágítani. Fél órai barangolás után, végre világosság szűrődik át a túl oldalon, érezzük a nap éltető melegét s a fázó érzést, mit a barlang belsejében éeztünk, jóleső melegség váltja fel. Kilépünk a szabad ég alá, örülünk a verőfényes életnek s előállítva a megrendelt kocsit vígan hajtatunk Petrosénybe.

A látványosság egyre tart, a szűk völgy kitágul s balról elő tör a sebes folyású magyar *Zsily*. Hatalmas industria táru fel előttünk. A víz partján mindenfelé fenyő tönkök hevernek, odább az usztató gereblye fogas állványa osztja szét a vizet, mögötte a fűrésztelep tágas fészerei foglalják el az egész partot.

Bennebb hatolva a fekete szén uralja a helyzetet, mindenfelé szén rakások, füstölgő kupacok untatják a szemet, érezzük a kormos levegő hatását. Egyik vonat a másikat éri, hozzák és viszik, rakják, ürítik a porló szenet. Fekete

itt minden, az emberek, a föld, a kocsik, a házak. Alig várjuk, hogy a vendéglőbe érjünk s a fehérrel terített asztal oszlatja el csak a sötét hangulatot. Milyen ellentét, a tiszta érintetlen természet nyagalmas csendje után, e felkavart porfelhő! Az emberek lázas munkája megbontotta az elhagyatott völgykatlan csendességét. A hol ezelőtt 32 évvel 20 embert együtt alig láttak ott most 20,000 lélek izzad föld alatt és föld felett egyaránt. Bánya-munkások, tisztviselők, kereskedők, munkás házak, úri lakok, boltok, vendéglők, korcsmák összevissza kevert vegyülete ma *Petrosény*.

Ebéd után a legközelebbi szénbányát tekintjük meg, nem azért, mintha a látottak után nagyon óhajtanók ez élvezetet, hanem csak a hireért, hogy láttunk kőszénbányát is. A *Zsily* tulsó partján néhány száz lépésre elvezetnek egy tárnába, hol deszka-lépcsőkön kerüljük a sarat, s nyakunkba csurog a piszkos bányavíz. Behatolunk 2–300 méterre a föld gyomrába s még bányát nem látunk. Csupa fakötés az egész, a mi egyiptomi kapu mintára, fejkünk fölé borúl. Még veszélyes lehet a járás, mert e támasztó falakra, mely óriási teher nehezedik, azt abból látjuk, hogy igen sok helyen az emberderék vastagságú fenyő tömbök, mint gyenge gyufaszálak foszlanak szét, a nagy nyomás terhe alatt. Elég volt egy-két ilyen részlet, hogy megforduljunk és sietve hagyjuk el, e nem épen barátságos, földalatti kirándulást.

Szinte G. felvétele.

A SZERDURI ÚT ÉPÍTÉSKÖZBEN.
(A robbantás.)

Hanem a mi ezután következik, az kárpótól mind-
ezekért. Indulunk a *Szurduk* megtekintésére kocsin.
Vonaton is mehetnénk s így a Lupény felé vezető
vasut első állomásán *Livazeny-ben* (Livadia kicsinyi-
tése) E kell szállnunk s minthogy ott kocsit nem lehet
kapni, gyalog kellene megtenni 6 km. útát, a mi ed-
zett túristának igen kellemes lehet. Mi azért kocsival
megyünk, mert a magyar határon túl, egész az oláh
vámig tesszük meg az útát, a mi mindössze Petro-
sénytől 17 km.

A két Zsily, a magyar és oláh Zsily, Livazény alatt
találkozik s egyesült erővel törnek át a Kárpátok s
ezt a kigyó útát nevezték el *Szurduknak*, a mi szorosot
jelent. És méltán, mert míg a jelenleg már teljesen kész
útát, a folyó partján meg nem csinálták, emberi láb
nem járt e szorosban. A magyar és rumán kormány
kölesönös megegyezéssel fogtak e műút kiépítéséhez, a
80-as években, s mikor a mérnöki felvételekhez az
első keskeny gyalog útát készítették az őstermészet a
maga érintetlen valóságában tárult föl. Fenyő törzsek
százados moha által fedve, megszenesedett fatömbök
vihár által ledöntve, ősképét mutatták az enyészetnek
s a nyomukban fakadt új sarjadék, az új életnek Mo-
hos sziklák, zúgó csermely, száz meg száz vizesés, gyö-
nyörködötték a szemet. De legfőbb a haragvó folyó
mely mindenütt kísér, fehér tajtékát hányva az útjába
zúdult sziklatömbök körül.

A magyar rész csak 5 km. hosszú s a *Polatistye*
patakig tart, még 91-ben elkészült; a rumán rész a
semleges területen 7 km. hosszú a vámig, és csak 97-
ben nyílt meg. Eddig lehet útlevél nélkül kirándulni;
de a ki útlevéllel is ellátta magát, az innen még csak
két es fél kilométerre levő *Monastiriáig* menjen el
mert érdekes az ős kolostort megnézni a kalugerek
(barátok) és a templom freskói miatt. Az egész műút,
úgy a magyar, mint a rumán részen, derekas munka
s a felmerült területi nehézségek, a legsikereseb-
ben oldattak meg. Hidak, kikötések, vízlevezetések mind
faragott kőből építvék s maga az úttest egyenletes
lejtőjével valamelyik fővárosi légtérben épített sétaúthoz
hasonlít. Ennél élvezetesebb kocsikázást, még csak gon-
dolni sem lehet! Mondják, hogy vasút építését is ter-
vezik e szűk völgyben; de ennek ezer akadályai van-
nak, pedig azt az óriási kincset, mi köszénben itt feks-
zik, csak az Alduna vidékén lehetne kellőképen érté-
kesíteni. Ha már a gőzmozdonyú vasút lehetetlen, vil-
lamos erőre is gondolnak, mely esetben e pompás
országútra kellene a síneket fektetni, a mi a mai ko-
csiforgalmat nagy mértékben zavarná. De, ha való-
súlna, igazán ideális utazást tehetnénk e regényes he-
lyen, mely akármelyik svájci úttal is versenyezne.

Mondják, hogy a bejárathoz közel, ama szép feny-
vesben, mely az itt eltemetett *Madersbach* sírját övezi,
egy klimatikus gyógyítóhelyet szándékoznak berendezni
s ha, ez valaha létesül, az említett villamos vasúttal
együtt: többet beszélnek Petrosény vidékéről, mint az
ország bármely részéről.

Visszatérőben még egyszer élvezzük a már látot-
takat; de a világért sem untat, sőt mintegy fokozódik
érdeklődésünk; s mikor kiértünk a szorosból, meg-

szűnik a zugó víz moraja: egyhangúnak, színtelennek
találjuk az útazást.

A Szurdukról és az ott élvezett természeti szép-
ségektől részleteket nem is írunk le, azokat látni kell,
a nélkül tiszta képet senki magának nem alkothat.
Félelmes, sőt borzasztó lehete völgy-torok nagy hó
olvadáskor, midőn a kettős folyó elhagyja medrét, fa-
tönköket, ledöntött fákat sodor magával s rohan e
szűk útján át, akadályt nem ismerve, töri, rombolja.
zúzza mindazt, mi útját állja, nyolcz méter magasra is
emelve a tajtékozó hullámokat. Zeng, dörög a renge-
teg ilyenkor s a bösz áradat hangjától remegve szalad
el állat és ember egyaránt. Jó szerencse, hogy a ket-
tős völgy sokkal nagyobb terjedelmű annál, hogy sem
ily zivatar és áradat veszélyes lehetne az útasra, mert
a jelek előre mutatkoznak a völgyben s figyelmezte-
tik az útast, hogy a völgy torokba való kirándulását
alkalmasabb időre halassza. Nyáron ez azonban rit-
kán fordul elő s egy két bércezen leszakadt eső, alig
változtat a folyam menetén.

Nagy fontosságú ez út a Petrosény és vidéke
élelmezésére is, mert ezelőtt az összes élelmi szereket
messze földről kellett ide szállítani, most azonban a
rumán alföld termékei, bor, gyümölcs, vetemény, zsír
stb. igen jó piacot találnak itt a fogyasztásra. A haj-
dani rettegett út a *Vulkán* szoroson át, teljesen fölös-
legessé vált s csak a lábon szállítható barom csordák
számára maradt még fenn. Egy két évtized tova tűn-
tével lefoszlik a nagy használat mellett e vidék igen
sok érdekessége is, eltűnnek a kicsiny házak szegény
lakói, szokásaikkal, viseletükkel együtt s az egyszerű
fatemplom helyén, modern kőtorony fogja hirdetni az
új időszakot. A természet szépségei megmaradnak; de
az annak ős ölében nevededett ember, tova tűnik a
civilizáció mindent elsímító hatása alatt s ha később
jön az útas, gyönyörködni e vidék szépségében: csak
a keretet találja, melyből a kép kiesett, vagy elkopott.

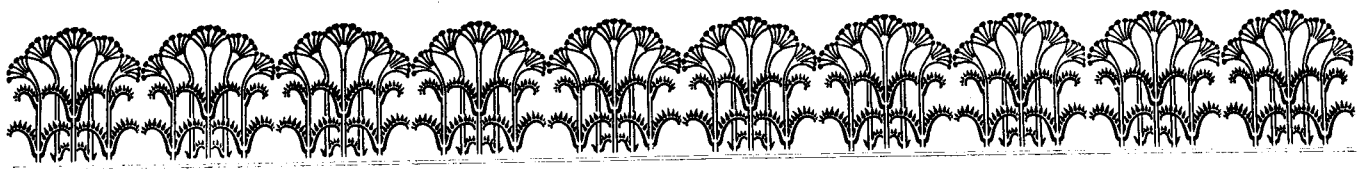

Erdélyi Uti-Kalauz.

— Az E. K. E. előfizetési felhívása. —

Nemzeti önfentartás klasszikus földje a mult-
ban, Magyarország fellelvára és őrhelye a
jelenben, Erdély, bizvást mondhatni, jó részt
még mindig felfedezetlen föld, nemcsak a kül-
föld, de mi magunk előtt is Épen erre törekszik az
Erdélyi Kárpát-Egyesület, mióta megalakult, hogy a
köztudatban a nemzeti egység és az egységes magyar
államiság kebelére vezesse polgáraival e haza részt,
melynek sorsával és jellegével áll, vagy esik az egész
nemzet és az ország. Alkotásainkkal, hét év óta áraszt-
ott felhívásainkkal a nemzethez, kéreścinkkel a kor-
mányhoz, a hazafias sajtó terjesztette agitációnkkal és
széles osztályhálózatú társadalmi szervezetünkkel e cél
lebegett és lebeg előttünk szüntelenül. E célnak elő-
mozdítására, hogy e hazarész, sűrű látogatását s ennek
alapján is általános társadalmi keveredésünket és nem-

zeti egybeolvadásunkat elősegítsük: határoztuk el az erdélyi rész leírását és pedig a legilletékesebb forrással, egyenként az illető vidékek erre hivatott író férfiaival. A természet szépségeinek élvezetét, a turistaságot is eszközül és hordozóul kívántuk felhasználni e könyv kiadásával a célra.

A turistaság terjedése napjainkban a műveltség fokával mértéket tart. A műveltség élén haladó nemzeteknél nem csupán előkelő álamférfiak s a szellemi munkának kifáradt emberei keresik a magasabb hegyvilág ozondus légkörében felfrissülésüket: ha nem a hegyi kirándulásokat a társadalom minden rétegénél mellőzhetetlen szórakozási alkalmaknak tekintik, sőt már az iskolai nevelés is hatalmas képző és testedző eszközeül alkalmazza azokat. És nálunk mindemaz előnyökhöz a szülőföld ismeretével növekedő hazaszeretet lángjának annyira szükséges fokozása is kötelességünk tette, hogy történelmi emlékekben, természeti szépségekben majdnem páratlanul álló hegyvidékünk iránt a vonzódást egy rövid, mindenben a legszükségesebbre szorító, a történelmi vagy természetrajzi és ethnographiai részletezések meredélyeit óvatosan kikerülő, inkább elmélkedésre figyelmeztetve buzdító uti-rajzzal mi is növeljük és terjesszük. S sokszor és sok oldalról régóta hangoztatott közóhangoznak véltünk eleget tenni, midőn a művelt körök igényeihez alkalmazott uti-kalauzzal jellemző főbb vonásaiban az E. M. K. E. után épen az *Erdélyi Kárpát-Egyesület* kívánja feltárni azt a szép földet, melynek nagy politikai misziót teljesítő magyarságáért Szt.-István koronájának legtávolabbi részeiből is oly megható meleg érdeklődés mutatkozik.

A ki a délkeleti felföldet ritka szabatosággal körülövező külső hegykeret fellegekben elvesző ormainak rideg világához, vagy a medencze belső tájain szétsugárzó, jól mivelt előhegyeknek olykor borággal viritó, majd lombos erdők árnyat kínál s enyhülésüket régi dicsőségünk hirdető emlékeivel eltöltő, — a fogarasi, nagyszebeni, hátszegvidéki havasokra, az Ünökő, Czibles, Vlegyásza, az érczhegység változatos és a hegyvilág minden szépségével bővelkedő csoportjainak valamelyikére nyíló kilátással fűszerező — dombvidék felé vonzódik: az készséges utmutatóra számíthat a kis munkában, melyet *Erdélyi Uti-Kalauz* címmel *Versényi György* dr. tanárnak, az Erdélyi Irodalmi Társaság tagjának, az ismert nevű írónak szerkesztésében piros vászonba kötött és tájékoztató térképekkel ellátott példányonként 2 frtért bocsátunk az erdélyi rész iránt érdeklődők rendelkezésére. A bevezető fejezetek az Erdélyi Kárpát-Egyesület alkotásainak, az erdélyi részek rövidre fogott, de az ethnographia alakulás mozzanatait is érintő ismertetése után a használható főbb vasuti vonalak irányát, tájképi átnézetét nyújtják, a hegyvidék helyrajzi s a turistát legközelebről érdekelhető magaslati viszonyok rövid vázlatával együtt.

Külön fejezetben foglaljuk össze az utazásnál szükséges felszerelés kellékeit, a ruházati, étkezési, időrendi tudnivalókat mindazzal, a mit egy ismeretszerzésre törekvő gondos, körültekintő, idővel, egészségével, sőt pénzével gazdálkodni szerető utazó le a használható bérkocsiig és a mellőzhetetlen gyógyszerekig megkivánhat.

A következő fejezetek adják a létező vasuti vonalak, majd a mellékutak és hegyi kirándulások látnivalóit, történelmi, természeti nevezetességeit, kiterjeszkedve itt-ott a népeleti alakulásra s főleg több helyt a magyarságnak sokak által kétségbe vont ősiségére. A Budapestről érkező vendégeket Kolozsvár felé vezetve, egyfelől a szamos mellékén az Ünökő, Czibles vidékéig, másfelől a Maros vidéken a Retyezátig, a határszéli havasokig, majd felfelé Borszék áldott gyógyítóforrásáig kalaúzoljuk. A két Küküllő vonalán haladó vasutal N.-Szeben, Fogaras elragadó hegyi tájképeit öleljük fel s Brassónak fordulva, miután Rumániába is áttekinünk s a Bucsecs, Királykő, Csukás felséges panorámáját bemutattuk, Háromszék kies tájait, fürdő-telepeit járjuk végig, s Csikmegye hegyeiről méltatjuk rendre a jóravaló derék nép tűzhelyeit, hogy fenn a N.-Szamos forrás vidékén bucsut vegyünk az erdélyi tájak szépségein üdülni és lelkesedni tudó szives olvasótól.

Biztat a reménység, hogy az a nemes hév és lelkesedés, mely e munka létrejöttét aránylag oly rövid idő alatt immár *második javított és bővített* kiadásban lehetővé tette, a könyvecske gyors elterjedésében s az előfizetők tömeges jelentkezésében is igazolni fogja áldozatunk jogosultságát és időszerűségét. Az előfizetési ár oly csekélyre van szabva, hogy az Erdélyi Kárpát-Egyesület már ez okból is meleg pártfogással kecsegteti magát s remélni bátorodik, hogy Magyarország hazafias köreiből támogatással fog törekvésünk találkozni, az olvasó egyesületekben és iskolákban is buzgó és lelkes terjesztői akadnak ez irányánál, tárgyánál és beosztásánál fogva hűzapotlóul ígérkező munkának. És legyen szabad remélnünk: hogy törekvésünk másik és tulajdonképi célja sem marad eléretlenül, s hogy azt a földet, melyért százezrek hozták meg áldozataikat, legalább némi részben közvetlenül megismernie siet majdan e kalauz minden olvasója.

A mű egyesületünk kiadásában fog piros vászonba kötve megjelenni. Egy-egy példányának postai bérmentes szétküldéssel előfizetési ára 2 frt. Gyűjtők 6 példány után tiszteletpéldányt kapnak.

Az előfizetési pénzeket kérjük az Erdélyi Kárpát-Egyesületnek Kolozsvárra beküldeni, honnan a megrendelt példányok annak idején szétküldetnek.

Kolozsvárt, 1898. december hó 27.

Az E. K. E. választmánya nevében:

Gr. Bethlen Balint,
elnök.

Br. Feilitzsch Artur,
társelnök.

Radnóti Dezső,
főtitkár.

KÜLÖNFÉLÉK.

Védőnk üdvözlése.

Az E. K. E. választmánya *József Ágost* kir. hercegeg Ö Fenségehez, az egyesület védőjéhez, a családjában történt örövendetes alkalomból, a következő üdvözlő iratot küldötte:

* Császári és királyi Fenség!

Legkegyelmesebb Urunk és Védőnk!

A Fenséged magas aegise alatt a haza javán buzgolkodó Erdélyi Kárpát-Egyesület, mint honunk bérczei, híven visszahangozza úgy az öröm, mint a fájdalom minden hangját, mely Fenséged dícső családjában megrezzen a legnemesebb szivek húrjain. Most kettős örövendetes alkalom, kettős családi ünnep bátorít minket arra, hogy hódoló üdvkivánatainkkal Fenséged magas színe elé járuljunk. Az egyik az, hogy a dícső József nádor családja törzsén új viruló sarj fakadt, nemzetünk új reménye és boldogsága; a másik, hogy a holnapi nap azt a dícső nevet viseli, a mely egyesületünk lelkesítő jelszava, sikereink hatalmas varázsigeje. Alázatosan esedezünk Fenségednél, méltóztassék hódoló üdvözlötünket azzal a kegyességgel elfogadni, melylyel egyesületünk minden hazafias ügyét pártfogolni méltóztatik.

Császári és királyi Fenségednek, legkegyelmesebb urunknak

Kolozsvárt, 1899. márcz. 19.

legalázatosabb szolgálai

Sándor József, társelnök h. *Radnóti Dezső,* főtitkár.

Herrmann Antal, néprajzi előadó.

Ez üdvözlésre a fenséges védő a következő sajátkezü levéllel válaszolt:

Nagyságos Társelnök Úr!

Szíveskedjék Nagyságod J. hó 19-én kelt üdvözlő iratukban oly meleg szavakban kifejezett üdvkivánataikért hálatelt szövből jövő, őszinte köszönetemet fogadni és egyszersmind az egyesület előtt tolmácsolni.

Hazafias üdvözlettel maradtam Nagyságodnak

Kelt Volosca ban 1899. márczius 29.

Igaz tisztelője

József Ágost főhercege.

Fenséges védőnk eme legmagasabb figyelmét mély hálaival és hódolattal fogadjuk.

Tisztelgés a kereskedelmi miniszternél.

Hegedüs Sándor új kereskedelmi miniszter mandátuma átvételére márczius 26-án Kolozsvárra jött. Az E. K. E. választmánya ez alkalommal tisztelgett a miniszternél *Szádeczky Lajos* dr. alelnök vezetésével. A küldöttségben résztvettek: gr. *László István,* *Papp Mihály,* *Nyerges Zsigmond* dr., *Incze Gerő,* *Tanács József,* *Bodor Antal,* Sz. *Szakáts Péter,* *Békéssy Károly* dr. és *Radnóti Dezső.*

Szádeczky Lajos üdvözlő beszédében kiemelte, hogy a miniszter programjában már mindent megadott, a mit az egyesület kérhetne, de mégis felhívja a miniszter figyelmét az E. K. E. új alkotására, a Kárpát-Múzeumra.

Hegedüs miniszter válaszában kiemelte az egyesület békés és vonzó működését és megígérte, hogy a néprajzi múzeum eszméjét közvetve és közvetlenül a legmelegebben támogatni fogja.

A tisztelgés után a küldöttség egy része *Szterényi József* miniszteri osztálytanácsost kereste fel, a kivel a múzeum támogatására vonatkozó részleteket beszéltek meg.

Darányi Ignác üdvözlése.

Darányi Ignác dr. földmívelésügyi miniszter nem rég ünnepeite 50-ik évi születésnapját, ez alkalomból az E. K. E. Darányihoz, mint az egyesület tiszteleti tagjához, a következő sürgönyt küldötte:

Mint egyesületünk tiszteleti tagját, mély hódolattal üdvözljük születése ötvenedik évfordulóján. Adja az Ég, hogy hazafias munkálkodását a legszébb siker koronázza.

Az Erdélyi Kárpát-Egyesület nevében:

Feilitzsch Arthur br., társelnök. *Radnóti Dezső,* főtitkár.

Darányi Ignác erre ezzel a távirattal válaszolt:

Az Erdélyi Kárpát-Egyesület szíves megemlékezéseért őszinte köszönetet mond

Darányi Ignác.

Merza Lajos kitüntetése.

Merza Lajos az E. M. K. E. főpénztárosát és egyesületünk buzgó választmányi tagját és műszaki bizottságunk alelnökét, a király a közművelődés terén kifejtett működéseért kir. tanácsosi czimmal tüntette ki. *Merza Lajos* egy évtizeden keresztül a legönzetenlebbül szolgálta a magyar közművelődés ügyét és ebből a szolgálatból részt juttatott az E. K. E.-nek is. Ott állott az egyesület bölcsőjénél és az alakulás alkalmával ő vezette az E. K. E. pénztári ügyeit. Neki köszönhetjük az *Enke Uti-Kalauz*-t, melynek fírasztó gonddal és utánjárassal egyik szerkesztője volt. Nincs jótékony és hazafias közkérdés ország részünkben, melynek lelkes vezére ne volna. Méltán büszkék vagyunk, hogy a királyi kegy ezt a legönzetenlebb férfiut, a közélet e derék harcosát tüntette ki és talán ebben az esetben a kitüntetésnek igazi mély értelme és jelentősége van, ha meggondoljuk, hogy *Merza Lajos* majdnem egész közpályáját a magyar közművelődésnek, a magyar nemzeti szellem terjesztésének szentelte. Az E. K. E. kedves kötelességének tartotta ebből az alkalomból üdvözlölni *Merza Lajos* t, ki az alábbi válaszzal köszönte meg az üdvözlést:

Méltóságos Báró Elnök Úr!

Mélyen tisztelt Választmány!

Azon nagy és bizonyára érdemen felül méltató és megtisztelő üdvöz-

lésért, melyben csekély személyemet az Erdélyi. Kárpát-Egyesület nevében részesíteni méltóztattak, fogadják igaz szívből fakadó hazafias köszönetemet. — A legszebb jutalom és kiüntetés volt és marad a közélet munkásaira mindig az, ha közös szent czélokért küzdő társai részéről szeretetteljes támogatásban és elismerésben részesülhet.

Midőn most az önök részéről csekélységem részeseül e kitüntető elismerésben: be kell vallanom érdeemtelen voltamat, mert visszatekintve az elmúlt időkre, mélyen érzem a nagy fogyatékoságot t. Egyesületük érdekében kifejtett eddigi munkásságom tényeiben.

Ezt helyrehozni és lehetőleg expialni óhajtván, arra kérem Önöket, engedjék meg, hogy csekély erőmmel az E. K. E. hazafias czéljai javára legalább a jövőben teljes lelkesedéssel közremunkálhassak és így lekötőlező jóindulatukat némi részben meghálálhassam.

Kolozsvárt, 1899. márczius 8-án.

Hazafias üdvözlettel

Méltóságos Báró Elnök Úrnak

és a mélyentisztelt választmányának
alázatos szolgája:

Mersa Lajos

A MELEG-SZAMOS FORRÁSA.

Czirbusz Géza dr. a *Földrajzi Közlemények* 1898 évi X. füzetében a fenti címmel levelet intéz az említett lap szerkesztőségéhez, melyben *Hangay* Oktávnak lapunk múlt évi VII. füzetében megjelent *Szamos-Bazár* cz. cikkét kritizálja. E kritikára *Hangay* Oktáv folyóiratunk jelen számában válaszol, a magunk részéről csak annyit tevéen hozzá, hogy a kérdés igazságának eldöntésére tárgyilagos felszólításokat szívesen közlünk.

Olvasóközönségünk tájékoztatása végett közreadjuk *Czirbusz Géza* dr. cikkét is, mely a következőképp hangzik:

»*Hangay* Oktáv, az »*Erdély*« cz. turista folyóirat 1898. VII. 70. lapján *Szamos-Bazár* (!) feliratú cikkében neki megy a magyar geographusoknak, nevezetesen *Hunfalvy* Jánosnak és felületességgel vádolja őket és áldott emlékü mesteremet, ki adatait *Schmidt*: *Das Bihargebirge* 1863. megjelent könyvéből szedte ki.

Ezt a leszólást nem hagyhatom válasz nélkül, mert a laikus és hiszékeny közönség még elhísz, hogy *Hunfalvy* János felületes tudós volt

és *Hangay* Oktáv a dicsőség a Meleg-Szamos forrásainak kiderítése.

Hunfalvy 1896-ban adta ki a »Magyar birodalom földrajza« című könyvét, melynek 680 l. csakugyan azt állítja, hogy a Meleg-Szamos *legmagasabb* forrása a *Kornu-Muntylaron* levő hideg forrás, (*Fontanarecse*), melyet pedig a *Körösbe* szakadó *Drágán-patak* apaszt, nem a Meleg-Szamos. A Meleg-Szamos forrás környékét boldogult barátom dr. *Primics* György járta be *Hangay* Oktáv előtt 7 évvel, és többet látott belőle mint a mennyit e vidékről *Hangay*nak *Szamos Bazár* (!) című turista-leírása hozott. De *Primics*nek czikke csak 1892. január 1-én jelent meg az »*Erdély*« első évf. első füzetének 34—36. lapjain. Ezt tehát *Hunfalvy* föl nem használhatta; az erdélyi részek geographusai sem igen törtek magukat geogr. kutatásokkal, tehát azok munkálatait sem vehette forrásokul; *Primics*nek pedig 1883-ban megjelent geol. értekezése a *Kis Szamos* forrásvidéki hegység kristályos palaközeteiről talán geol. tartalma miatt kerülte el figyelmét, pedig a mellékelt térképen van mind a két Szamosnak forrásvidéke berajzolva, persze nem topogr., hanem geol. pontossággal. *Hunfalvy* tehát úgy tett, mint *Hangay*. A helyett hogy saját szemével megnézte volna a Meleg-Szamos forrásvidékét, kiírta *Schmidt* adatait, kit már nem vádol felületességgel, mint *Hunfalvyt*, sőt követi mindenben, a helyett hogy akár a javított kiadású katonai térképet, akár *Primics*nek említett cikkeit behatóan megnézte és értékesítette volna, ha már maga nem látta a Meleg-Szamos forrásait.

A kérdést *Primics* eléggé tisztázta, azt alig ha fogja módosítani *Hangay* Oktávnak egy másik kirándulása a Meleg-Szamos felső völgyébe. Arra a leszólásra tehát sem *Primics*, sem *Hunfalvy* rá nem szolgáltak. Többet tettek Erdélynek geogr. ismertetése körül, mint az erdélyi részek *összes* jelenleg élő és működő turistái és földleirői összevéve, magamat sem véve ki közülök, a ki egy kicsikét szintén ismerem az erdélyi Kárpátokat.

Még egyet a geogr. elkeresztelésekről.

A nevezett phantastikus leírásban igen kis körben élvezhető élcelődéseken kívül, hogy *Kanui* p. o. miként trombitálja össze a turistákat »*etetésre*« stb., szörnyűséges elkeresztelések vinnyognak. A mészkő alakok különféle vágás és mállás formáit elnevezik: *Meduza-zúgnak*. *Katakombáknak*, *Babylon kapújának*, *Babelnek*, *Belveder-kilátónak*, *Bál templomának*, *Ba'za-csár palotájának*, *Mágus toronynak*, *Dániel barlangjának*, *Szemiramisz tornyának*

stb. Efféle nevek olybá vehetőek, mint a csepköves és jégbarlangok alakúataira erőszakolt képzeleti nevek. Geogr. játszadozás ez, melynél hasznosabb lenne a *Karsztjelenségek* genetikus és topogr. csoportosítása. Ezt ugyan nem rosszalásképpen mondom, mert a turistaság bűne ez az egész földkerekségen, csupán azért említem, hogy eme elkeresztelési mánia szintén hozzájárul a hamis geogr. fogalmaknak és felületes geogr. tudásnak terjesztéséhez, mely ellen *Hangay* Oktáv kikelt és rápírtott a magyar tudósokra, áldott emlékezetű mesteremre, *Hunfalvy* Jánosra és feledhetetlen jó barátomra *Primics* Györgyre.

NÖVÉNYVILÁG.

Az Erdélyi Kárpát-Egyesület folyóiratának, az *Erdély*-nek 7. évf. 4-7 számában egy cikk jelent meg, a helyi kolozsvári növénykertben tenyésztett havasi növényekről. A cikk írója úgy látszik nem volt kellőleg informálva, tény azonban, hogy a növénykert 1896-ig csak nagyon kevés havasi növényt kultivált. E sorokkal felvilágosítást óhajtok nyújtani a felől, mikép lendült fel most a havasi növények tenyésztése *Istvánffy* Gyula dr. 1895-ban egyetemi tanárrá és a növénykert igazgatójává nevezetett ki. A mint a kert igazgatását átvette, látta hogy a havasi növények mily kis mértékben tenyésztetnek, elrendelte, hogy több súly helyeztessék az erdélyi és Királyhágón inneni havasi florá kultiválására, továbbá, hogy 1887 nyarán az erdélyi havasokat felkeressem. Ez alkalommal a brassói és radnai havasokat kerestem fel, elég szép eredménnyel.

A gyűjtött növények egy 28 méter hosszú, 15 méter széles és 3 méter magas gránitból és mészkőből rakott dombra lettek ültetve, a hol már 1898-ban nagyon szépen virágoztak. 1898-ban a vallás- és közoktatásügyi minisztérium elrendelte az egyetemi klinikák felépítését, s az ott szükségessé vált földkiásás folytán nyert nagymennyiségű földet sikerült a botanikus kertre hasznosítani. *Istvánffy* Gyula dr. felhasználva a növénykertre nézve kedvező alkalmat, kivitte, hogy a botanikus kertbe hordott földtömeg egy részéből a botanikus kertben még egy újabb, immáron tehát második nagyobb havasi csoport is létesíttessék. E földtömegből egy körülbelül 5-6000 köbmméternyi tömegű és 70 méter hosszú, 20 méter széles, 11 méter magas dombot hordatott össze.

E dombon hét kissébb nagyobb 11-től 13 méter magas csucs alkottatt, s ezek mindenike megfelel a

Magyar Kárpátok egy-egy nevezetesebb hegytömegének; e munkálatok 1897. november eleje óta folynak, s most már annyira haladtak, hogy most tavasszal az új havas beültetését is meg kezdtük 1898. június havában *Istvánffy* dr. elrendelte, hogy a havasokat felkeressem, még pedig nem csak az erdélyi Kárpátokat, hanem a Magas-Tátrát is. Sajnos 10 hétig tartott betegsémem lehetetlenné tette e rendelet kivételét.

Hogy a dolog ne szenvedjen kése delmet, *Istvánffy* Gyula dr. maga vette kezében a kirándulások ügyét. Minek eredménye igen fényes volt, főleg a Magas-Tátrából hozott nagy tömegben igen érdekes növényeket, úgy hogy már ez évben az új havasi csoport az egyetemi növénykertben ritka látványosság lesz, és növénygeographiai, tehát tudományos tekintetben is páriját ritkító alkalom a magyar havasi fióra tanulmányozására. A kolozsvári egyetemi növénykert felendőlése kapcsolatban van *Istvánffy* Gyulának a kert igazgatójává történt kinevezésével, a ki fáradságtalanul dolgozik a növénykert és botanikai intézmények előbbre vitelén. Kolozsvárt, 1898. december 4-én *Walz* Lajos m. kir. egyetemi fő-kertész.

MENEDÉKHÁZAK ÉS ÚTAK.

— A műszaki bizottság ülése. —

Az E. K. E. építő bizottsága márczius 17-én ülést tartott *Melitskó* Frigyes elnöklete alatt. Jelen voltak: *Merza* Lajos kir. tanácsos, *Czárán* Gyula, *Déák* Farkas, *Fodor* János *Melitskó* Frigyes, *Merza* Gyula, *Sárdi* Lőrincz, *Hevesi* József, *Kolbenheyer* Bertalan, *Kovács* Géza és *Radnóti* Dezső.

Elnök megnyitja az ülés és jelenti, hogy a központi választmány az építő és útjelző bizottságokat egyesíteni óhajtván, az építőbizottság tisztikarának a lemondását bejelentette, hogy az egyesítés akadályokba ne ütközzék. A központi választmány az új bizottságnak, mint *műszaki* bizottságnak megalakításával ismét őt bízta meg. Alelnökei: *Fákey* Lajos, *Merza* Lajos és *Czárán* Gyula, előadója: *Fodor* János, műszaki tanácsosai: *Eudstrasser* Benedek és *Hirschfeld* Lajos. — A bizottság az új alakulást *műszaki* bizottság névvel elfogadja és az útjelző bizottság teendőit működési programjába felveszi.

A megalakulás után elnök örömet fejezi ki amaz öröndetes tény fölött, hogy Kolozsvár város II. kerülete az egyesület tevékeny társelnökét *Feilitzsch* Artur bárót, orsz. gyűlési képviselőnek választotta, indítványozza, hogy a bizottság öröme jegyzőkönyvébe iktattassék. *Merza* Lajos

midőn megköszöni bizottsági alelnökké történt választását. Örömmel csatlakozik az *elnök* üdvözléséhez, mert megvan győződve, hogy *Feilitzsch* Artur báró az egyesület élén tovább is sikereket fog elérni. A bizottság ily értelemben határoz.

Elnök jelenti, hogy a *Szamos-Bazár* feltárása érdekében érintkezett *Czárán* Gyulával, a ki ezt a gyönyörű vidéket saját költségén feltárta és abban állapodtak meg, hogy az 1899 évi költségvetésben 400 forintot javasolnak fölvenni az utak és egyéb turisztikai alkotások fentartására. Egyben felkérendő a n. v. radi gör. kath. uradalom, hogy a feltárást engedélyezze.

A bizottság hozzájárul a megállapodáshoz.

A *gyilkos-tói menedékház* ügyében Gyergyószentmiklós község válaszolt a bizottság megkeresésére. Hajlandó a költségekhez 624 frtal hozzájárulni, ingyen adja a szükséges fát és telket, ha az E. K. E. a menedékházat erdőri lakással építi fel. A bizottság közönnel fogadja a község ajánlatát és felkéri, hogy előbb a helyi viszonyoknak megfelelő költségvetést és tervet dolgozzon ki. Ugyane tárgyban a vidéki osztály is megkeresendő.

A *torda-hasadéki menedékház* kijavítása ügyében felolvasták a torda-aranyosmezei osztály véleményét. E szerint a menedékház czéljának nem igen felel meg és kijavítási költségét is csak 350 frtban alapítja meg. A bizottság csatlakozik az osztály véleményéhez és a kijavítást csak úgy viszi keresztül, ha a költségekhez a vármegye is hozzájárul.

A fogarasmegyei osztály javaslatot tesz, hogy a *Kommandó* nevű tisztáson építsen az E. K. E. menedékházat. A költségekre 462 frtot kér. A bizottság hajlandó Fogarasmegye valamelyik érdekes pontján menedékházat építeni, azonban az ajánlott helyet nem tartja alkalmasnak, mert ahhoz közel a szász Kárpát-Egyesületnek két menedékháza is van. Az osztályt új javaslattételre szólítja fel.

Fodor János előadó *Erdély turista térképére* vonatkozólag bemutatja a beérkezett ajánlatokat. A bizottság kimondja, hogy 3000 példányra költségvetés kérendő az ajánlattevő czégetől. Az osztályok és vármegyék *útjelzői javaslatait* szintén előadó mutatja be. A javaslatokat a bizottság előbb kiegészíti és azután fog azok megvalósításához.

Előadó bemutatja a fogarasmegyei osztály munkaprogramját. A bizottság örömmel fogadja ebből a *Fogarasi Kalauz* megszerkesztésének elhatározását.

Aranyos-Tordavármegye 200 frt segílyt kér az *alsó-szolcsvai buvo pataki út* kiszélesítésére. A bizottság a segíly megadását nem java-

solhatja, mert a jelenlegi út turistaútnak éppen alkalmas.

Zarándi K. Károly főerdész a *szohodoli menedékház* berendezésére vonatkozólag a költségvetést betervezi. A bizottság a berendezésre 150 frtnak a megszavazását javaslatba hozza.

A kolozsvári Szent János-forrás helyreállítására nézve *Hirschfeld* Sándor rendes tag intézkedést kér. A bizottság kiadja a kérést a kolozsmegyei osztálynak.

A *kányafői messzelátó* ügyében a bizottság újabb beadványt intéz a városhoz és kéri az 1000 frt segély kiutalását, kijelentvén, hogy a messzelátó felépítése nem egyesületi, hanem városi érdek.

A *ponori és pilisi menedékházak* ügyében az alsófehérmegyei osztály azt a javaslatot teszi, hogy az építési költség két részletben törlesztessék. A bizottság, tekintettel a pénzügyi helyzetre, a 2668 frt építési költség megszavazását javaslatba hozza ugyan, de úgy, hogy az összeget 10 év alatt 100—200 forinttal törlesztessék.

A brassói megyei osztály a Csukáson levő *tészai* tetőn menedékházat akar építeni. E czélra Hosszufalu község hajlandó 5 frt évi bérért egy ott lévő házát átengedni, melynek átalakítási költsége 150 frtba kerülne. A bizottság a 150 forintot megszavazza, ha Hosszufalu község az 5 frt évi bérrel, a hazafias czélra való tekintettel, lemond.

Ezzel az ülés véget ért.

EGYESÜLETI ÉLET.

A központ gyűlései.

— Választmányi gyűlés 1899. febr. 19-én. —

Az E. K. E. központi választmánya gyűlést tartott febr. 19-én d. u. az egyesület Jókai-utczai, helyiségében, melyen részt vettek: *Feilitzsch* Artur báró társelnök, *Szádeczky* Lajos dr. alelnök, *Radnóti* Dezső főtitkár, *Merza* Gyula főpénztáros, *Kovács* Géza titkár, *Tanács* József ellenőr, *Fodor* János jegyző, *Bartha* János dr. főorvos, *Csiszár* Gyula főjegyző, *Halász* Gábor, *Ince* Gerő, táblabíró, *Gámán* Béla dr. orvos, *Kardoss* Kálmán p. t. főfelügyelő, *Melitskó* Frigyes felügyelő, *Papp* Mihály ny. csendőrezredes, *Palkovics* József altábornagy, *Sárdi* Lőrincz tisztviselő, *Szádeczky* Gyula dr. egytanár, *Weisz* József ügyvéd, *Versényi* Gábor tanár, *Sigmond* Gyártás mérnök.

Elnökölt: *Feilitzsch* Artur báró. Jegyzett: *Kovács* Géza.

Elnök a gyűlést megnyitván, hódoló tisztelettel jelenti, hogy *Főzsef* Ágost kir. herczeg Ő fensége a Kárpát-Múzeum és néprajzi kiállítás védőségét elfogadta és a tárgyak összegyűjtésére vonatkozó felhívást legmagasabb aláírásával ellátta. A választmány hódoló feliratban köszöni meg Ő fensége kegyességét.

Szádeczky Lajos dr. és *Merza* Gyula a napirend előtt szólalnak fel és üdvözlők az elnököt képviselővé történt megválasztása alkalmából. Tudósításunkat erről a szép ováció-ról lapunk elején közöljük.

Ezután *elnök* jelenti, hogy *Darányi* Ignác dr. földmivvelésügyi miniszter tiszteleti tagot 50 éves születésnapja alkalmából az elnökség üdvözölte, mire a miniszter igen meleg táviratban válaszolt.

Jelenti továbbá hogy a választmányban egy tagsági hely megüresedett. Javasolja, hogy az alapszabályok értelmében e tagsági helyre *Vuchetich* Sándor postaigazgató, rendes tag választassék meg.

Végül üdvözlí *Papp* Mihály ny. csendőrezredes új választmányi tagot és kéri támogatását az egyesület ügyeiben.

A választmány az elnöki jelentést tudomásul véve, *Vuchetich* Sándor postaigazgató r. tagot vál tagnak választja meg.

Radnóti Dezső főtitkár előterjeszti jelentését a múlt gyűlés óta lefolyt eseményekről. E szerint az iroda a legnagyobb tevékenységgel folytatta a megindított akciók lebonyolítására. — A sorsjáték ügye, az irodalmi kiadványok előkészítése rendes mederben foly. A «Világszép Erdély»-re a szamosvölgyi vasút 100 frtot, Gyergyó Szt.-Miklós-község 20 frtot szavazott meg. A jelentést a vál. tudomásul veszi és az adományozóknak köszönetet szavaz.

Merza Gyula főpénztáros bemutatja a múlt évi december havi forgalmi kimutatást. A bevétel 2725 frt 64 kr volt. A jelentést örvendetes tudomásul vették.

Főtitkár jelentése a néprajzi bizottság és balneologiai szakosztály működéséről szintén tudomásul vétett.

Főtitkár bemutatja a tagsági oklevelek mintarajzait, melyeket *Tull* Ödön festőművész rajzolt. Választmány megbízta a tisztikari tanácsot, hogy a legalkalmasabbat válaszsza ki és kinyomatása iránt intézkedjék.

Főtitkár előterjeszti a dombháti és radna-borbereki fürdők számadásait, melyek szerint az 1898. évi bevétel 448 frt volt. Tudomásul szolgálnak és az évi számadásokhoz csatoltatnak.

Főtitkár jelenti, hogy a kereskedelmi miniszter az 1898. évben lejárta portomentességét nem újította meg. A választmány ezt sajnálattal

tudomásul veszi és újabb fölterjesztés intézését mondja ki.

Főtitkár jelenti, hogy *Darányi* Ignác dr. földmivvelésügyi miniszter a radna borbereki telep részére egy népkönyvtárt engedélyezett. Köszönettel fogadja a választmány a népkönyvtárt és kezelésével a radnai ügyvivőséget bizza meg.

Főtitkár jelenti, hogy a Gyergyó-Szentmiklós község a gyilkostói menedékház költségeire 600 frtot engedélyez, ha erdőéri lakkal kapcsolatos lesz a menedékház. A választmány kiadja az ügyet előkészítés végett az építő-bizottságnak.

Alapítványaitak kiegészítették *Jász-Nagy-Kun-Szolnok* megye 50 forinttal, *Kis-Küküllő* megye 70 frttal. Az alapítványokért a választmány köszönetét fejezi ki.

Több apróbb ügy után az ülés az elnök elttetésével végett ért.

TESTVÉREGYESÜLETEK.

A magyar Tanítók Turista Egyesülete febr. 4-én tartotta évi közgyűlését. Az E. K. E.-t *Herrmann* Antal dr. alelnök képviselte, a ki a következő beszéddel üdvözölte a tevékeny testvéregyesületet:

Az Erdélyi Kárpát-Egyesület képviselőtében szerencsésnek érzi magát, hogy immár negyedizben üdvözölheti a közgyűlésen az egyesületet. Megelégedéssel emlékszik arra, hogy a tavalyi közgyűlés alkalmából Erdély látogatására buzdító szöveget intézett az egyesülethez s köszönetet mond, a miért a múlt nyári kirándulás Erdélybe tették meg. Jöttek, láttak s bizonyára meggyőződtek arról, hogy Erdély a magyar turistának legméltóbb kiránduló helye, mely különösen érdemes és alkalmas arra, hogy a magyar tanító-turista zarándokhelye legyen; mert a magyar tanító, ha szórakozik, ha kéjútazást tesz is, a nemzeti génusz utásza, a magyar kultura munkása. A hol ő jár, ott terjed a műveltség terjed a nemzeti szellem. Erre pedig nagy szükség van Erdélyben. Minden magyar turista tanító született megvalósítója az Erdélyi Kárpát-Egyesület programjának. Szóló drága szülőföldének immár van tradíciója a testvér egyesületben. Meg van arról győződve, hogy ez Erdélyre nézve kedvező. Arra kéri, hogy ápolják e hagyományt a magunk gyönyörűségére s Erdély hasznára. Tavaly még csak néhányunkat üdvözölhették őszinte lelkes örömmel kies otthonunkban, de reméli, hogy az áramlat növekedni fog, mint a havasok lavinája. De míg a hógörgeteg pusztít és rombol, a magyar szellem munkásainak Erdélybe áramlásától lendületet és virulást várnak s mi va-

gyunk első sorban hivatva arra, hogy az anyaországnak megmutassuk az utat Erdélybe, a fenséges bájak e labirintusába.

Az elnök köszönetét fejezte ki a szép üdvözlésért, mely után a közgyűlés letárgyalta az évi jelentéseket.

KÖNYVESHÁZ.

A dán turista egyesület évkönyve (Den Danske Turistforening Aarskrift) 198 oldal 56 illusztrációval és egy térképpel. Kopenhága 1898. A Dániában működő testvér-egyesület tagjainak száma 1897. év végével 1315-öt tett ki, a mi annyival is inkább szembeötlő, mert az alig 3 évvel idősebb szomszédos svéd turista egyesület ma már 16 ezer tagot számlál. Ennek okait kutatja ezen évkönyv első cikkelyében *Holten Nielsen* titkár, összehasonlításokat téve a külföldi idegenforgalommal szemben

Igy pl. Olaszország évente 300, Svájc 100 és az Egyesült Államok (Észak-Amerika) 400 millió korona jövedelmet köszön az idegenforgalomnak, maga Stockholm pedig az évente ott megforduló 40 ezer idegen révén 10 millió koronával gyarapodik.

Ennélfogva a titkár az idegen forgalom emelésére Kopenhágában is megfelelő utazási reformok behozatalát tartja szükségesnek. Művészi illusztrációkban tárja elénk ez évkönyv Dánia legszebb szigeteit, tóvidékeit, továbbá az izlandi turák leírásánál megkapó szép geysir-képekkel találkozunk, élethíven föltüntetve a vulkánikus természetű forró szökőkutakat, nem különben a Pompeji mintájára Izlandban eszközölt ásátások tanulságos eredményeit. Kerékpáros körutak, az egylet alapszabályai, a gyűlések leírásai stb. egészítik ki a finom papíron kitűnő nyomással kiállított könyv változatos tartalmát.

Az illusztrációk közül gyakorlati szempontból figyelmet érdemelnek azok a szövegközé nyomott színes minták, a melyek a dán turista egyesület működési területén divó utjelzéseket és tájékoztató táblákat tüntetik fel.

